

Ik vind dat Nederlands is een moeilijke taal

Invloed van de moedertaal bij plaatsing van zinsdelen door Italiaanstalige verwervers van het Nederlands als tweede taal

Document: Masterscriptie
Naam: Jonne de Geus
Studentnr.: 3852180
Opleiding: Masteropleiding Taal, Mens en Maatschappij
Instelling: Universiteit Utrecht
Begeleider: Dr. M. Simonovic
Tweede lezer: Dr. J.M. Nortier
Datum: 15-12-2016

Samenvatting

In het onderzoek naar tweedetaalverwerving zijn verschillende hypothesen opgesteld om verklaring te kunnen geven van het T2verwervingsproces. Eén van die hypothesen is dat de moedertaal van een T2-verwerver de verklarende factor is voor wat goed en wat minder goed gaat in de verwerving. Een T2-verwerver zou de eigenschappen van zijn moedertaal overdragen naar de tweede taal. Dit wordt *transfer* genoemd. Waar de moedertaal en de tweede taal overeenkomen, helpt dit de verwerving. Waar ze echter verschillen, kunnen moeilijkheden worden verwacht. Om te voorspellen welke moeilijkheden een T2-verwerver zal tegenkomen, werden daarom vergelijkingen gemaakt tussen de twee talen. Dit wordt ook wel *contrastieve analyse* genoemd. De hypothese dat een verschil tussen de moedertaal en de tweede taal leidt tot problemen, heet de *CA-hypothese*. Deze hypothese is echter in de loop van de twintigste eeuw onder vuur komen te liggen voor haar waarde en haar methode. Als de hypothese klopt en functioneel is, kan dit echter van betekenis zijn voor het T2onderwijs.

Deze scriptie heeft als doel om de CA-hypothese te testen. Daarvoor wordt gekeken naar T2-verwervers van het Nederlands met het Italiaans als moedertaal. Specifiek wordt gekeken naar het overdragen van de moedertaalstructuur in de volgorde van zinsdelen in stellende zinnen. Daarvoor is eerst een contrastieve analyse uitgevoerd van het Italiaans en het Nederlands. Op basis daarvan zijn vijf hypothesen opgesteld: de Italiaanstalige NT2-verwervers zullen hun moedertaalstructuur overdragen door weglating van voornaamwoordelijke subjecten (*pro-drop*) en verkeerde plaatsing van de zinsdelen in bijzinnen, constructies met vooropplaatsing, constructies met hulpwerkwoorden en constructies met negatie. De hypothesen worden getest door acht Italiaanstalige NT2-verwervers een kinderverhaal te laten navertellen. Hun spraak werd vervolgens geanalyseerd op het gebruik van voornaamwoordelijke subjecten en de volgorde van zinsdelen.

De hypothesen over *pro-drop*, vooropplaatsing en bijzinnen werden gedeeltelijk bevestigd. Nagenoeg alle fouten die hier gemaakt werden, zijn ook voorspeld door de CA-hypothese. Voor het overige deel van de uitingen werd de correcte volgorde gebruikt. Wat betreft hulpwerkwoorden en negatie werden in het algemeen bijna geen fouten, dus ook geen transferfouten, gemaakt. De resultaten voor de eerste drie hypothesen wijzen op de voorspellende waarde van de CA-hypothese. De fouten in vooropplaatsing kunnen echter ook verklaard kunnen worden vanuit de *universele taalverwervingshypothese*, die stelt dat de fouten die T2-verwervers maken afhankelijk zijn van de doeltaal en niet de moedertaal. De correcte uitingen kunnen niet als contra-indicatie van de CA-hypothese geïnterpreteerd worden. Mogelijk hebben de participanten reeds de structuur van het Nederlands verworven. Dit lijkt te worden bevestigd, doordat participanten met NT2-scholing minder fouten lijken te maken voor de meeste hypothesen. Bovendien kunnen de correcte uitingen met een voornaamwoordelijk subject het gevolg zijn van *positieve transfer* vanuit het Engels.

Structureel onderzoek met meer data en met een inbegrip van metingen van NT2-beheersingsniveau en/of kennis van grammaticale regels kan meer licht werpen op de gevallen waarin transfer voorkomt en de mogelijke verklaringen. Ten slotte zou verdere studie bij andere tweede talen en moedertalen moeten uitwijzen of de ene grammaticale structuur in het algemeen of in het Nederlands gevoeliger is voor transfer dan de andere, zoals de resultaten suggereren.

Inhoud

Samenvatting.....	2
1. Inleiding	4
2. Theoretisch kader	5
3. Contrastieve analyse	12
3.1 Ter inleiding	12
3.2 Analyse	15
3.3 De contrasten	20
4. Onderzoek, hypotheses en methode	20
4.1 Onderzoeksvraag en hypotheses	20
4.2 Methode	21
5. Resultaten en discussie	25
5.1 Verwerking van de verzamelde data	25
5.2 Pro-drop.....	26
5.3 Bijzinnen	27
5.4 Vooropplaatsing	28
5.5 Hulpwerkwoorden.....	30
5.6 Ontkenning	30
6. Conclusie	31
7. Aanbevelingen	32
8. Bibliografie.....	33

1. Inleiding

Het Nederlands als tweede taal is al sinds de immigratiestroom in de jaren '60 een relevant onderwerp. Zo zijn er vluchtelingen, gastarbeiders, maar ook immigranten (expats) en geïnteresseerde studenten in het buitenland die Nederlands leren. De leermethoden en docenten zijn hierbij deels afhankelijk van wetenschappelijke inzichten rondom tweedetaalverwerving. Op dit gebied is onderzoek verricht naar de invloed van de achtergrond van een verwerver op het verwervingsproces. Dit onderzoek sloot aan bij een algemene theorie over leren, zoals geformuleerd door Skinner (1938). Deze theorie gaat uit van leren als het vormen van gewoontes door imitatie van en bevestiging door anderen. In de jaren 60 ontwikkelde zich een hypothese die deze theorie toepast op taal. Ze gaat uit van taalvaardigheid als een verzameling gewoontes. Waar de gewoontes van de tweede taal verschillen van die van de moedertaal, worden problemen verwacht. De oude gewoontes zouden worden overgedragen naar de tweede taal (dit wordt ook wel transfer genoemd). De taalaspecten waarop deze problemen verwacht kunnen worden, kunnen op een rij worden gezet met behulp van een contrastieve analyse (CA). Dit is een vergelijking tussen de taalsystemen van twee talen. De hypothese dat de T2verwerving wordt beïnvloed door de moedertaal, heet dan ook de *CA-hypothese* (Vermeer 2010).

De CA-hypothese verdween een tijd uit de aandacht, omdat onderzoeksresultaten er mee in strijd leken. Toch is er ook in de tweede helft van de 20^e eeuw nog onderzoek gedaan naar de invloed van de moedertaal (bijv. Jansen et al., 1981; Van de Craats, 1998). Meer recent werden er in de afgelopen jaren een aantal afstudeeronderzoeken geschreven waarin verschillende talen met het Nederlands worden vergeleken in een contrastieve analyse (bijv. Van der Putte 2012, Bakker 2012). Vervolgens wordt op basis van de verschillen een lijst met verwachte valkuilen opgesteld voor NT2-docenten. Eén van deze onderzoeken gaat over het Italiaans. Er zijn immers meer dan achtenveertigduizend Italiaanse inwoners in Nederland (CBS, 2016). Bovendien wordt de Nederlandse taal ook geleerd door Italiaanse studenten die voor een periode in Nederland zijn en studenten aan universiteiten in Italië.

Van Velzen (2015a) doet op basis van de contrastieve analyse een aantal voorspellingen over de knelpunten voor Italiaanstaligen die het Nederlands verwerven. Ze nam ook een enquête af onder Italianen en NT2-docenten aan Italianen. De aspecten van het Nederlands die zij als moeilijk ervaren, komen grotendeels overeen met haar voorspellingen. In deze scriptie worden enkele voorspellingen getoetst door daadwerkelijke spraakproductie te bekijken. Het hoopt meer zicht te geven op de problemen die Italianen tegenkomen bij het leren van het Nederlands, specifiek op het gebied van

zinsbouw. Het kan daarmee instructief zijn voor docenten van het Nederlands aan Italianen en voor het construeren van leermiddelen voor deze specifieke doelgroep.

De scriptie begint met een theoretisch kader, waarin verschillende hypothesen over de verwerving van een tweede taal worden behandeld (§2). Vervolgens wordt een contrastieve analyse gemaakt (§3). Op basis daarvan wordt een onderzoeksvraag en hypothesen gepresenteerd en aansluitend de methode (§4). De resultaten van het onderzoek worden besproken in §5 en ten slotte wordt een conclusie getrokken (§6) en wordt met de discussie (§7) op het onderzoek gereflecteerd.

2. Theoretisch kader

Bij het onderzoek naar de knelpunten van Italianen in het Nederlands als tweede taal wordt voortgebouwd op een vergelijking tussen de taalsystemen van beide talen. In het begin van de 20^e eeuw heerste de hypothese dat de moedertaal (T1) veel invloed uitoefent op het verwervingsproces van de tweede taal (T2): de zogenaamde *CA-hypothese* (§2.1.1). Rond de jaren '70 kwam deze opvatting onder vuur te liggen (§2.1.2). Toch werden ook later nog studies gedaan die de invloed van de moedertaal in de tweedetaalverwerving bevestigen (§2.1.3). Ten slotte kan de CA-hypothese op verschillende manieren worden toegepast, zoals besproken in §2.1.4.

2.1.1 CA-hypothese

Tot in de jaren zeventig werd het onderzoek naar tweedetaalverwerving bepaald door de theorie van het *behaviorisme*, zoals geformuleerd door Skinner (1938). Deze theorie gaat in eerste instantie niet specifiek over taal, maar over leren in het algemeen. Ze beschouwt het aanleren van nieuw gedrag als het vormen van een gewoonte. De gewoonte begint met imitatie van het gedrag zoals het door een ander wordt vertoond. Daarna wordt de gewoonte verder gevormd door bevestiging. Als ze eenmaal ingesleten is, kost het tijd voordat er weer een nieuwe gewoonte voor in de plaats kan komen. Een voorbeeld: de badkamer is verbouwd en daarmee is de plaats van de tandenborstelhouder veranderd. Eerst zat deze van links van de spiegel. Nu zit hij rechts. In het begin zal je nog met de hand links van de spiegel grijpen, als gevolg van de oude gewoonte. Langzaam zal de nieuwe gewoonte inslijten en zal men steeds vaker met de hand aan de goede kant grijpen.

Deze theorie is ook op het verwerven van een taal toegepast door Skinner (1957). Een baby hoort in zijn omgeving een boel klanken, woorden en zinnen, die hij vervolgens imiteert. Correcte imitaties worden daarna door bevestiging bekrachtigd en zo ontstaan steeds sterkere gewoontes. Alle gewoontes samen vormen een taalsysteem. Het gaat niet alleen op bij baby's die hun moedertaal (voortaan: T1) verwerven, maar ook bij het verwerven van een tweede taal (voortaan: T2). Ook in de tweede taal wordt een complex systeem van gewoontes gevormd. Bij dit proces is echter op de achtergrond ook nog de set ingesleten gewoontes van de moedertaal aanwezig. Deze gewoontes uit

de T1 worden 'overgedragen' naar de T2, totdat daarvoor een nieuwe gewoonte in de plaats komt (Appel & Vermeer 1994; Vermeer 2010). De overdracht van een gewoonte wordt ook wel *transfer* genoemd. Transfer is er op alle gebieden van de taal: klanken (fonologie), woordvorming (morfologie), woordenschat (lexicologie), maar ook zinsbouw (syntaxis) en op het gebied van het gebruik van bepaalde uitingen (pragmatiek). Eén van de eersten die met dit idee van transfer kwamen, was Robert Lado. Hij schrijft: "mensen zijn geneigd om vormen en betekenissen uit hun moedertaal en de distributie daarvan over te dragen naar de tweede taal" (1957:2, voor het gemak vertaald).

Waar de moedertaal en de tweede taal overeenkomen, treedt *positieve transfer* op. Toch is er meer aandacht voor *negatieve transfer*, ook wel *interferentie* genoemd (Vermeer 2010). Deze vorm van transfer is makkelijker op te sporen dan positieve transfer, omdat het leidt tot problemen in het T2-gebruik. Voor onderzoek naar transfer is een goed overzicht nodig van de moedertaal en de tweede taal en de verschillen en overeenkomsten tussen beide. Zo'n overzicht wordt ook wel een *contrastieve analyse* genoemd (CA). De opvatting dat de verschillen tussen de T2 en de T1 een grote bron van invloeden zijn (oftewel, dat transfer optreedt), heet de *Contrastieve Analysehypothese*, verder afgekort als de *CA-hypothese*.

De CA-hypothese kan twee vormen aannemen. De eerste versie is de *zwakke CA-hypothese* (Wardhaugh, 1970). Onderzoek vanuit de zwakke CA-hypothese begint bij T2-productie: spraak- of schrijfproducten van een T2-verwerver. De productie wordt geanalyseerd op fouten. De gevonden fouten worden vervolgens naast de CA van de T2 en de bewuste T1 gelegd. De onderzoeker bepaalt dan per fout of deze vanuit de verschillen tussen de T1 en T2 te verklaren is of dat een andere verklaring waarschijnlijker is. Dit werk wordt *foutenanalyse* genoemd. De voorspelling van de CA-hypothese is dat de meeste fouten die gevonden worden, vanuit de verschillen tussen de T1 en de T2 te verklaren zijn. Er is ook een *sterke CA-hypothese* (Appel & Vermeer 1994:105). Deze begint niet bij T2-productie, maar juist bij de taalsystemen zelf door een contrastieve analyse te maken. Men doet dan aan de hand van deze CA voorspellingen over hoe de T2-productie eruit zal zien. Waar de T1 en T2 overeenkomen, wordt voorspoedige verwerving voorspeld. Waar ze van elkaar verschillen, worden interferentiefouten voorspeld (Wardhaugh, 1970).

2.1.2 Kritiek op de CA-hypothese

In de loop van de jaren zeventig kwam de CA-hypothese onder vuur te liggen. Zo was er allereerst twijfel over de methode van CA. Het vergelijken van twee talen vereist een bepaald raamwerk waarin deze beide talen in te passen zijn. Volgens sommigen verschillen talen teveel om voldoende in eenzelfde raamwerk te passen. Zo zegt Bloomfield (1933 in Ellis 1985:25) "the differences (among

languages) are great enough to prevent our setting up any system of classification that would fit all languages". Dit is een probleem voor het bedrijven van contrastieve analyse. Bovendien bleek het lastig om achteraf van een fout te bepalen of ze wordt veroorzaakt door interferentie of dat de fout een andere oorzaak heeft. Een voorbeeld is het weglaten van het subject in zinnen met het werkwoord *to be* door Spaanse T2-verwervers van het Engels. Dit werd in eerste instantie aangezien voor interferentie, omdat de weglating ook in de T1, het Spaans, voorkomt. In tweede instantie bleek het echter ook te verklaren als een bepaald stadium in de verwerving van het Engels, aangezien het ook bij T1-verwervers voorkomt (Ellis 1985:29). De methodologische kritiek weerhield wetenschappers er niet van om toch te proberen talen, vaak uit dezelfde taalfamilie, met elkaar te vergelijken en te kijken of de verschillen leiden tot interferentie (Ellis 1985:25).

Uit veel onderzoeken naar transfer bleek echter dat de CA-hypothese niet opgaat. Niet alle verschillen tussen de T1 en de T2 leiden direct tot T2-fouten en lang niet alle fouten zijn achteraf te verklaren vanuit transfer. Zo onderzochten Dulay en Burt (1973) de Engelse T2-productie van Spaanse kinderen. Zij concluderen dat slechts 3% van de fouten veroorzaakt is door invloed van de eerste taal.¹ Een Nederlands voorbeeld is de studie van Altena en Van Dijk (1980). Zij analyseerden de spraak van tien Marokkaanse en tien Turkse kinderen op het lidwoordgebruik, de woordvolgorde, het voorzetselgebruik en de vorm van het werkwoord. Dit werd gedaan op verschillende momenten. Op basis van de verschillen tussen het Turks en het Berber (de moedertaal van de Marokkaanse kinderen) verwachtten zij vanuit de CA-hypothese dat de productiepatronen van de Turken en Marokkanen significant van elkaar zouden verschillen. Dit bleek echter op geen van de onderzochte gebieden het geval.

Deze en andere studies leidden tot twijfel aan de CA-hypothese. Als de moedertaal geen verklaring kan bieden voor de fouten die gemaakt worden, moeten er andere factoren zijn die de T2-verwerving beïnvloeden. Het wijst naar een fundamenteel andere benadering van taalverwerving. Eén van benaderingen wordt geuit in de *universele taalverwervingshypothese*. Deze stelt dat het verwerven van een taal geen pure imitatie is, zoals het behaviorisme veronderstelt, maar een creatief proces. De verwerver luistert wel naar het taalaanbod, maar stelt op basis daarvan zelf abstracte *structuurhypotheses* op over het systeem van de doeltaal (Appel & Vermeer, 1994). Deze hypothesen worden slechts gemaakt op basis van wat hij tot dan toe gehoord heeft. Als hij weer nieuwe input krijgt, kan blijken dat de hypothese niet klopt en bijgesteld moet worden. Zo worden steeds nieuwe hypothesen opgesteld en oude hypothesen bijgesteld. Dit proces geldt voor de T1verwerving, maar net zo goed voor de T2-verwerving. Bovendien stelt iedere verwerver van een

¹ Interferentiefouten werden gezien als fouten die te verklaren zijn vanuit hun moedertaal, én niet in de moedertaalontwikkeling voorkomen.

bepaalde taal ook nog ongeveer dezelfde hypothesen op, omdat de een input min of meer gelijk is. Het maakt dan niet uit of een taal geleerd wordt als moedertaal door baby of als tweede taal. De structuur van de doeltaal blijft hetzelfde en leidt tot dezelfde structuurhypothesen. De structuurhypothesen over de taal liggen ook ten grondslag aan de taalproductie. Wanneer de structuurhypothesen in beginfasen van de verwerving niet kloppen, maken alle verwervers van een taal dus dezelfde fouten. Deze fouten worden ook wel *ontwikkelingsfouten* genoemd (Appel & Vermeer 1994; Vermeer 2010). In de bovenstaande studies van Dulay en Burt (1973) en Altena en Van Dijk (1980) wordt het grootste deel van de gevonden fouten als zodanig bestempeld.

Appel en Vermeer (1994) noemen twee oorzaken voor ontwikkelingsfouten: *simplificatie* en *overgeneralisatie*. Beide zijn te illustreren aan de hand van het volgende voorbeeld van een anderstalig kind (Appel & Vermeer 1994:99):

2a	<i>T2-Nl.</i>	Ja, die man voelen zo leuk, hè als... eh jij zijn een beetje blij
2b	Interpretatie	Ja, die man vindt het zo leuk hè, als jij een beetje blij bent

In (2a) worden meerdere fouten gemaakt. Ter illustratie van simplificatie en overgeneralisatie zullen er twee fouten uitgelicht worden. Ten eerste worden de werkwoordsvormen *voelen* en *zijn* gebruikt. De onderwerpen van die werkwoorden lijken 'die man' en 'jij' te zijn. Dit zijn enkelvoudige onderwerpen. Correct zou daarom zijn *bent* (bij 'jij') en *voelt* (bij 'die man'). Volgens Appel & Vermeer (1994:99) wordt het werkwoord nu helemaal niet vervoegd. *Voelen* en *zijn* worden als werkwoorden zonder vervoeging gezien. De vervoeging wordt als het ware weggelaten. Dit is een voorbeeld van simplificatie: het weglaten van vormen of woorden, in dit geval van vormen. Het gaat bij simplificatie meestal om weglating van vormen of woorden die voor de betekenisoverdracht niet erg belangrijk zijn. Dat is ook te zien in bovenstaand voorbeeld. Het is al duidelijk genoeg dat "voelen" bij "die man" hoort en dat "zijn" bij "jij" hoort, ook zonder vervoeging van het werkwoord. De weglating van de vervoegde vorm is dus niet van grote invloed op de betekenisoverdracht (Appel & Vermeer, 1994).

In (2a) is naast simplificatie ook sprake van overgeneralisatie. De tweede zin, "als... eh jij zijn een beetje blij", lijkt bedoeld te zijn als bijzin. Ze wordt immers ingeleid door 'als'. In dat geval staat de persoonsvorm onterecht voor *een beetje blij*. Die positie zou correct zijn in een hoofdzin, zoals 'jij *bent* een beetje blij', maar in een bijzin moet de persoonsvorm ná *een beetje blij* komen (zoals "als jij

een beetje blij *bent*'').² Deze fout is te verklaren als overgeneralisatie van één volgorde van zinsdelen. In het Nederlands verschillen de volgordes van de hoofdzin en bijzin. Het consequent toepassen van eenzelfde volgorde leidt daarom tot fouten in één van beide soorten, in dit geval in de bijzin (Appel & Vermeer, 1994:94).

Ellis (1985) concludeert dat zowel de moedertaal als de eigenschappen van de tweede taal een rol kunnen spelen. Ten slotte noemt hij een derde factor die verklarend kan zijn voor het T2-verwervingsproces. Dat is de *universele* manier waarop taal is georganiseerd. Bij de laatste factor sluit hij zich aan bij de theorie van Noam Chomsky (e.g. 1965) die stelt dat men, waar ook ter wereld, op dezelfde manier een taal verwerft met behulp van een speciaal taalverwervingsmechanisme dat eigen is aan de mens. Te midden van deze universele factoren en eigenschappen van de tweede taal, speelt ook de moedertaal van de verwerfer wel een rol. Dit is volgens Ellis (1985:40) het meest duidelijk in de fonologie, maar treedt ook op andere gebieden op. In het vervolg zal worden gekeken naar enkele recente studies die op het gebied van zinsbouw toch invloed van de moedertaal vonden.

2.1.3 Recente studies naar de invloed van de moedertaal

Jansen et al. (1981) deden onderzoek onder Turkse en Marokkaanse verwervers van het Nederlands. Zij voerden interviews van 30-45 minuten met acht Turkse en acht Marokkaanse verwervers. De opnames van de interviews werden geanalyseerd op de plaatsing van het werkwoord (onder andere). De resultaten hiervan zullen kort besproken worden. Daarvoor is het nodig eerst toe te lichten wat het verschil is tussen het Nederlands, Turks en Marokkaans Arabisch de plaatsing van het werkwoord. In de Nederlandse hoofdzin is het vervoegde werkwoord de tweede woordgroep in de zin. Dit komt ongeveer overeen met het Marokkaans Arabisch, waar het werkwoord altijd op tweede, of ook nog de eerste positie staat. In de Nederlandse bijzin staat het vervoegde werkwoord juist achteraan. Dit komt dan weer overeen met het Turks, waar het vervoegde werkwoord altijd op de laatste positie staat. Wat vooral opvalt, is dat het Turks en Marokkaans Arabisch beiden geen verschil kennen tussen de hoofd- en bijzin. Dit is weergegeven in tabel 1.

↓taal/positie→	Tweede positie	Laatste positie
<i>Nederlands</i>	X (hoofdzin)	X (bijzin)
<i>Turks</i>		X (bijzin & <u>hoofdzin</u>)
<i>Marokkaans Arabisch</i>	X (<u>bijzin</u> & hoofdzin)	

Tabel 1. Plaatsing van het vervoegde werkwoord in het Nederlands, Turks en Marokkaans, naar Jansen en Lalleman (1981). De foutieve context is onderstreept.

² "een beetje blij" is een subjectcomplement. De regel voor de plaatsing van subjectcomplementen is te vinden in hoofdstuk 3 (3.2.2 voor bijzinnen).

Jansen et al. (1981) verwachtten dat Turken een andere werkwoordplaatsing vertonen in het Nederlands dan Marokkanen. Dit sluit aan bij de CA-hypothese. Specifiek gaan zij uit van de zogenaamde *alternation hypothesis*. Met *alternation* wordt bedoeld dat in een taal twee verschillende structuren in een bepaald geval kunnen worden gebruikt. Er is, met andere woorden, afwisseling. Waar er in een T2 afwisseling is, gebruikt de T2-verwerver vooral die structuur die het dichtst in de buurt komt bij de structuur in zijn moedertaal komt (p. 315). Het Nederlands heeft voor de positie van de persoonsvorm een afwisseling tussen de tweede en laatste positie. Naar aanleiding van de moedertalen is de verwachting dat Turken het werkwoord vooral op de laatste positie zetten en Marokkanen op de tweede positie. Deze verwachting komt uit: de Turken zetten het vervoegde werkwoord ook in hoofdzinnen regelmatig op de laatste positie, terwijl Marokkanen dit bijna nooit doen.³ Hetzelfde patroon geldt voor bijzinnen. Hier gaan de Marokkanen daardoor juist vaker de fout in dan de Turken.⁴ Het verschil tussen de NT2-productie van Turken en Marokkanen komt al met al overeen met het verschil tussen de talen zelf. Het is daarom waarschijnlijk dat *transfer* van de moedertaal optreedt. In het Nederlands is er een afwisseling tussen de tweede en de laatste positie van het vervoegde werkwoord.

Een andere studie waarbij invloed van de moedertaal wordt gevonden, is die van Van de Craats et al. (1998). Zij kijken naar het gebruik van bezitsconstructies in het Nederlands door twee beginnende Turkse en twee beginnende Marokkaanse leerders. Ze maken een analyse van hun spraak van en concluderen dat er een significant verschil is tussen de Turken en de Marokkanen. De Turken vormen een constructie waarbij de volgorde van de bezitter en het bezit 'verkeerd' is. De Nederlandse constructie, waarbij de bezitter achter het bezit geplaatst wordt (vgl. 'het huis van een vriend'), is in het Turks namelijk niet mogelijk. De Marokkaanse verwervers plaatsten de bezitter en het bezit wel in de correcte volgorde. Dit wordt verklaard vanuit het feit dat het Marokkaans Arabisch wel een constructie kent met dezelfde volgorde. De conclusie van Van de Craats et al. (1998) is, dat zowel sprekers van het Marokkaans Arabisch als sprekers van het Turks in Nederlandse bezitsconstructies de eigenschappen van hun moedertaal *behouden*, maar dit bij de ene groep tot een fout leidt en bij de andere groep niet. Ze zien de resultaten als een bevestiging voor de *behoudshypothese*. Deze lijkt op de CA-hypothese, maar het theoretisch uitgangspunt is omgekeerd. Terwijl de CA-hypothese uitgaat van overdracht tussen twee taalsystemen, is het uitgangspunt van de behoudshypothese dat

³ Turken plaatsen het werkwoord in 24% van de hoofdzinnen foutief aan het einde en doen het 58% van de keren goed. Marokkanen plaatsen maar 4% van de keren het werkwoord foutief aan het einde en doen het 77% van de keren goed. De overige percentages bestaan uit werkwoorden die foutief op een andere plaats gezet waren.

⁴ Marokkanen zetten 37% van de werkwoorden op de juiste positie tegenover 60% door de Turken.

de T2-grammatica *vanuit* de T1-grammatica wordt opgebouwd. Totdat er voor een bepaalde constructie een systeem in de T2-grammatica is opgebouwd, wordt dus de T1-grammatica gebruikt. Waar de talen overeenkomen, is dit geen probleem. Waar de talen verschillen, wordt in het begin van het verwervingsproces een foute T1-constructie geproduceerd, totdat deze verworpen is om plaats te maken voor de juiste constructie. Het wordt daarom geen *transfer* meer genoemd, maar *behoud*: de structuur van de moedertaal is 'onontkoombaar aanwezig' (van de Craats et al. 1998:137). Van de Craats et al. gebruiken daarbij een raamwerk dat volgens de *universele taalverwervingshypothese* op alle talen van toepassing is. Daarmee combineren ze de opvatting van de CA-hypothese met de methode van de *universele taalverwervingshypothese*.

2.1.4 Praktische toepassing van onderzoek naar T1-invloed

Als de moedertaal inderdaad invloed heeft, heeft dat ook implicaties voor het T2-onderwijs. Ten eerste kunnen verwerfers gebaat zijn bij een zogenaamde *contrastieve grammatica* waarin de grammatica's van twee talen op een toegankelijke manier tegenover elkaar worden gezet (Van der Heijden, 2000). Ten tweede kunnen specifieke lesmaterialen voor verwerfers met een bepaalde moedertaal worden gemaakt, waarin rekening wordt gehouden met de moeilijkheden voor de specifieke doelgroep (Fries, 1945). Ten slotte kan de T2-docent worden ingelicht over verschillen en overeenkomsten tussen de te doceren taal en verschillende moedertalen en over veelvoorkomende fouten voor bepaalde verwerfers. Zo kan hij/zij inspelen op die verschillen in de instructie (Van de Craats & Kerkhoff 2000).

Het toepassen van CA door docenten in te lichten is in de afgelopen jaren in Nederland gebezigd door studenten in het kader van afstudeerscripties. Ze stelden *docentenhandleidingen* op voor docenten van het Nederlands als tweede taal (NT2). In deze handleidingen wordt een contrastieve analyse gepresenteerd, met daarbij een overzicht van die aspecten waar moeilijkheden verwacht kunnen worden. Ten slotte worden oefeningen gegeven, waarmee de specifieke doelgroep kan werken aan verbetering. Zo'n docentenhandleiding is ook gemaakt voor het Italiaans door Van Velzen (2015b). Zij maakte een CA en formuleerde verwachte valkuilen voor Italianen. Ze gaat daarbij impliciet uit van de sterke CA-hypothese. In deze scriptie zal ingegaan worden op haar voorspellingen op het gebied van zinsbouw in declaratieve zinnen. Ze voorspelt dat Italiaanstaligen problemen hebben met de woordvolgorde in de bijzin en met de *verb-secondregel*, die maakt dat de persoonsvorm altijd op de tweede plaats staat in hoofdzinnen (Van Velzen 2015a).

Om de verwachtingen te toetsen, benaderde ze zes Italiaanstalige NT2-verwerfers en drie docenten (met leservaring aan Italianen) met een schriftelijke vragenlijst. Deze vragenlijst nodigde door middel van open vragen uit te noemen welke aspecten van het Nederlands makkelijk en welke moeilijk zijn

voor Italiaanstaligen. De Italiaanstalige NT2-leerders gaven inderdaad aan moeite te hebben met de positie van het werkwoord. De docenten noemen zelfs expliciet de woordvolgorde in hoofdzinnen met inversie en in bijzinnen. Naar aanleiding van het onderzoek van Van Velzen (2015a), wordt in deze scriptie dieper ingegaan op *interferentie* van het Italiaans als moedertaal in het Nederlands als doeltaal, specifiek op het gebied van zinsbouw in “stellende” zinnen (tegenover ‘vragende’ zinnen of ‘uitroepen’). Daarvoor wordt eerst een contrastieve analyse gepresenteerd van het Italiaans en het Nederlands op dit gebied in het volgende hoofdstuk (§3). Hieruit wordt voorspellingen geformuleerd in §4, de vervolgens worden getoetst aan de NT2-productie van Italiaanstaligen.

3. Contrastieve analyse

In dit hoofdstuk zal eerst ter inleiding worden ingegaan op de relevante aspecten van de analyse (§3.1). In de §3.2 wordt de daadwerkelijke analyse uitgevoerd. Ter afsluiting worden de belangrijkste verschillen tussen het Nederlands en het Italiaans opgesomd in §3.3.

3.1 Ter inleiding

De contrastieve analyse gaat in op de volgorde van zinsdelen (§3.1.1). Deze hangt echter nauw samen met grammaticale functies van de zinsdelen (§3.1.2) en met zinskenmerken van de zin (§3.1.3).

3.1.1 Beschrijving van volgorde van zinsdelen

Een zinsdeel is een zelfstandig functionerend woord of combinatie van woorden, waarvan de functie bepalend is voor de betekenis van de zin (Haeseryn et al., 1997:hs.19.1.2). Over de mogelijke functies van zinsdelen wordt later meer gezegd in §3.1.2. Devos et al. (1992) maakten een contrastieve analyse van het Nederlands, het Frans en het Engels. Daarbij hanteren ze een raamwerk voor het beschrijven van de relatieve plaats van zinsdelen. Ze onderscheiden drie velden: het voorveld, het middenveld en het achterveld. Deze velden worden van elkaar gescheiden door twee “polen”: de eerste pool wordt meestal bezet door de persoonsvorm. De tweede pool wordt meestal door een eventueel aanvullend werkwoord bezet. Het raamwerk is weergegeven in tabel 2, met voorbeeldzin (7b): *Jan heeft een brief aan mij geschreven*.

	Voorveld		Middenveld		Achterveld
	Jan	heeft	een brief aan mij	geschreven	-

tabel 2. raamwerk voor de relatieve plaats van zinsdelen, met voorbeeldzin

De plaats van een bepaald zinsdeel hangt in eerste instantie af van de grammaticale functie ervan. Hierop wordt onderstaand verder ingegaan.

3.1.2 Grammaticale functie

In grammaticaal opzicht is een zin een combinatie van een onderwerp (subject) en alles wat er over dat onderwerp gezegd wordt (predicaat). Volgens Devos et al. (1992:6) bestaat het predicaat vervolgens uit een zogenaamde *zinsrelator* en andere zinsdelen. De zinsrelator is een werkwoord dat bepaalt hoeveel en welk soort andere zinsdelen er optreden in de zin. Naast de zinsrelator zijn het subject en het object en de complementen de meest centrale zinsdelen. Als ze in de zin staan (dat is niet altijd het geval), worden ze opgeroepen door de zinsrelator. Ze zijn niet optioneel, maar *inherent*. Bepalingen daarentegen zijn wel optioneel. Een overzicht is gegeven in tabel 1.

Subject	Zinsrelator	Objecten en complementen	Bepalingen
<i>inherent zinsdeel</i>	<i>kern van de zin</i>	<i>inherent zinsdeel</i>	<i>optioneel zinsdeel</i>

tabel 3. de delen van een zin

De zinsrelator bestaat in de simpelste vorm alleen uit een persoonsvorm (PV). Een persoonsvorm is een vervoegde vorm van een werkwoord. Als de zinsrelator alleen uit een persoonsvorm bestaat, is ze *enkelvoudig*. Er kan echter ook een werkwoord toegevoegd worden. Dit wordt een *verbale aanvulling* genoemd (V). Als er een verbale aanvulling op de persoonsvorm is, worden deze samen de *omschreven zinsrelator* genoemd. Zie (4) voor een Nederlands voorbeeld met een omschreven zinsrelator.

4 Jan *heeft* (PV) een boek *gekocht* (V).

Naast de zinsrelator is er een subject, één of meerdere objecten, één of meerdere complementen en één of meerdere bepalingen. In deze scriptie wordt verder gekeken naar subjectcomplementen en adverbiale complementen. Subjectcomplementen zijn meestal een aanvulling bij een koppelwerkwoord, zoals in (5a). Adverbiale complementen lijkt op het eerste gezicht op bepalingen, maar onderscheiden zich daarvan doordat ze niet weggelaten kunnen worden of door een . Zie (5a en 5b) voor voorbeelden.

5 subjectcomplement a) Hij is *ziek*
 adverbiaal complement b) Hij woont al jaren *in Gent*

De manier waarop de grammaticale functies samenhangen met de positie van een zinsdeel is afhankelijk van het kenmerk van de zin. Dit is het onderwerp van de volgende subparagraaf.

3.1.3 Zinskenmerken

Een zin heeft verschillende kenmerken, die ieder voor zich verschillende waardes kunnen aannemen. De waarde van ieder kenmerk is bepalend voor de manier waarop de volgorde zich tot de syntactische functies van subject, object(en) en de zinsrelator verhoudt. Belangrijke zinskenmerken zijn: zinstype, afhankelijkheid, zinspatroon, tijd, modaliteit en polariteit. Het eerste kenmerk, zinstype, heeft te maken met de communicatieve functie. Een zin kan een mededeling zijn, een vraag, een instructie, een uitroep of een wens (Devos 1992:121). In deze scriptie is gekozen om alleen naar mededelingen te kijken. Voor ieder van de overige 5 aspecten worden steeds twee verschillende waardes in acht genomen. Eén daarvan is *neutraal* en de andere is *gemarkeerd*. De opties voor ieder kenmerk zijn overzichtelijk gemaakt in tabel 2.

↓Kenmerk/waarde→	<i>Neutraal</i>	<i>Gemarkeerd</i>
1. <i>Afhankelijkheid</i>	Hoofdzin	Bijzin
2. <i>Zinspatroon</i>	Geen vooropplaatsing	Vooropplaatsing van 1 of meerdere zinsdelen
3. <i>Tijd</i>	Geen gebruik hulpww. van tijd	Gebruik hulpww. van tijd
4. <i>Modaliteit</i>	Geen gebruik modale hulpww.	Gebruik modale hulpww.
5. <i>Polariteit</i>	Positief	Ontkennend

Tabel 4. Variatie in zinskenmerken.

Een zin met een gemarkeerde afhankelijkheid is ook wel een *bijzin*, afhankelijk van de hoofdzin. Bijzinnen kunnen als geheel een zinsdeel zijn. Ze kunnen functioneren als subject, object, complement of bepaling. Ook kunnen ze een onderdeel van een ander zinsdeel zijn en iets zeggen over een naamwoord (Devos et al. 1992:198). Zinspatroon, vervolgens, heeft te maken met eventuele nadruk op een zinsdeel. Bij nadruk op een zinsdeel kan deze verplaatst worden (Devos et al. 1992:175). Voor het kenmerk *tijd* wordt uitgegaan van één werkwoord als neutrale waarde, in de meest eenvoudige tegenwoordige tijd. Vaak worden hulpwerkwoorden van tijd gebruikt om een andere tijd aan te duiden. Modaliteit, ten vierde, bepaalt hoe een zin zich verhoudt tot de spreker en tot de wereld (Duihoven, 1994). Dit wordt bijvoorbeeld gedaan door middel van bepalingen, die buiten de focus van deze scriptie vallen. Ook de tijd van een werkwoord kan worden gebruikt voor het uitdrukken van modaliteit. Ten slotte kunnen modale hulpwerkwoorden gebruikt worden. Deze voegen iets toe aan het hoofdwkwoord en vormen daarmee samen een zinsrelator. In de contrastieve analyse worden deze uitdrukkingen van gemarkeerde modaliteit behandeld in het vijfde deel. Ten slotte is er het kenmerk van polariteit. In een zin met gemarkeerde polariteit wordt de kern van de zin (de zinsrelator) en daarmee de gehele zin ontkent. De ontkenning van aparte zinsdelen valt buiten de focus van deze scriptie. Een voorbeeld van een zin waarbij alle kenmerken neutraal zijn is gegeven in (6a). Dit wordt voortaan een *neutrale zin* genoemd.

- 6a Jan schrijft een brief aan mij.
- 6b Jan heeft een brief aan mij geschreven.
- 6c Een brief kan Jan aan mij niet hebben geschreven.

In een zin kan één van de kenmerken een gemarkeerde waarde krijgen, zoals *tijd*. Een neutrale zin met een gemarkeerde tijd is weergegeven in (6b). Er kan ook tegelijkertijd gevarieerd worden met meerdere kenmerken, zoals met nadruk, tijd, modaliteit en polariteit in (6c). De enige beperking is dat een gemarkeerde nadruk en een gemarkeerde afhankelijkheid niet samen kunnen gaan. De waarde van verschillende kenmerken bepalen samen de volgorde van zinsdelen. In de contrastieve analyse zal steeds opnieuw worden uitgegaan van de neutrale zin en zal per kenmerk worden besproken wat de invloed is op de volgorde van zinsdelen.

3.2 Analyse

Voorafgaand aan de daadwerkelijke analyse worden in §3.2.1 kort de geraadpleegde bronnen besproken. Vervolgens wordt de volgorde van zinsdelen in de neutrale zin besproken (§3.2.2). Daarna worden achtereenvolgens zinnen met een gemarkeerde afhankelijkheid (§3.2.3), zinspatroon (§3.2.4), tijd (§3.2.5) en modaliteit (§3.2.6) en ten slotte polariteit (§3.2.7) behandeld. De volgordes en de voorbeelden die vergeleken worden, zijn neutrale zinnen, op het gemarkeerde kenmerk na (de zinnen in tabel 3). Voor ieder kenmerk wordt aangegeven op welke manier de gemarkeerde waarde van dit kenmerk een volgorde tot gevolg heeft die afwijkt van de volgorde in de neutrale zin.

3.2.1 Bronnen voor de analyse

Voor het Italiaans is gebruik gemaakt van Moretti (1992) en voor het Nederlands van Devos et al. (1992). Bovenstaand zijn Devos et al. (1992) al twee maal gebruikt, voor de verdeling van de grammaticale functies (tabel 3) en voor het raamwerk bij de beschrijving van de volgorde van zinsdelen (tabel 4). Moretti (1992) beschrijft beide elementen op een andere manier.

De verdeling van grammaticale functies is weergegeven in tabel 5. De bovenste regel toont de verdeling volgens Devos et al. (1992) en de onderste regel de verdeling volgens Moretti (1992). Het grootste verschil is dat Moretti (1992) het objectcomplement, het voorzetselvoorwerp en de bepalingen niet expliciet als zodanig bespreekt. Deze elementen worden, mede om deze reden, niet besproken en zijn rood gekleurd.⁵ Het subjectcomplement en het adverbiaal complement verschillen qua positie niet van een object (Devos et al. 1992:64, 72). Ze worden daarom ook onder de noemer *object* behandeld.

⁵ Een andere reden om bepalingen niet te behandelen is dat ze zeer flexibel zijn in de plaatsing.

	Grammaticale categorie				
<i>Devos et al.</i>	Subject	Zinsrelator	Complement -subj. -obj. -adv	Object -direct -indirect -voorzetsel	Bepaling -subj. -obj. -adv.
<i>Moretti</i>	Soggetto	Predicato verbale	Predicato nominale	Complementi	

Tabel 5. Vergelijking tussen de verdeling van grammaticale functies. Onbehandelde elementen zijn doorgestreept.

Ook de beschrijving van de volgorde van zinsdelen verschilt. Waar Devos et al. (1992) een raamwerk hanteren (zie tabel 4), beschrijft Moretti (1992) de plaats van een zinsdeel steeds in relatie tot de plaats van andere zinsdelen. In de CA worden de Nederlandse termen en de onderverdeling van Devos et al. (1992) gehanteerd. In navolging van de contrastieve analyse van Devos et al. (1992) worden de posities van deze grammaticale functies in eenzelfde raamwerk 'gegoten' (zie tabel 2).

In wat volgt, wordt eerst toegelicht wat de positie is van de volgende zinsdelen in een *neutrale zin*: subject (afgekort als S), object(en) (O₁ voor het eerste object en O₂ voor het tweede object), de persoonsvorm (PV), de verbale aanvulling (V) en ten slotte de ontkenning (ontk.). Vervolgens wordt per zinskenmerk besproken wat een gemarkeerde waarde voor invloed heeft op de plaatsing.

3.2.2 Neutrale zin

In het Nederlands heeft de neutrale zin de volgorde van S-PV-O⁶ (Subject-PersoonsVorm-Object) (Devos 1992:2) Het Italiaans verschilt in dit opzicht niet van het Nederlands, omdat het ook een S-PV-O-volgorde heeft (Moretti 1992:281). De positie van de objecten in het Italiaans en in het Nederlands verschilt wel. In het Nederlands staan de objecten in het middenveld en in het Italiaans in het achterveld. Dit blijkt uit de volgordes waarbij pool 2 bezet is. In het Italiaans gaat het element in pool 2 vooraf aan de objecten en in het Nederlands komt het erna. De meest eenvoudige gevolgtrekking uit deze observatie is dat de objecten in het Italiaans altijd in het achterveld staan, ook wanneer pool 2 niet bezet is, net als in het verwante Frans (Devos et al. 1997:3). Het middenveld is overigens niet helemaal leeg. Er kunnen bepalingen in geplaatst worden.

Als het subject in het Italiaans een persoonlijk voornaamwoord is, wordt deze echter meestal weggelaten. Dit wordt ook wel *pro-drop* genoemd. Wat *pro-drop* mogelijk maakt, is dat het Italiaans

⁶ De letter 'O' staat hier eventueel ook voor meerdere objecten.

veel verschillende werkwoorduitgangen kent voor verschillende personen. Als het voornaamwoordelijk subject wegvalt, is hierdoor nog steeds duidelijk om welke persoon het gaat. Een pronominaal subject kan wel expliciet benoemd worden wanneer er nadruk op ligt. Weglating van het subject is niet beperkt tot de neutrale zin, maar komt ook voor in zinnen met gemarkeerde kenmerken. Een pronominaal subject wordt wél expliciet genoemd wanneer er nadruk op ligt (Moretti 1992:130). In het Nederlands kan een subject alleen weggelaten worden bij samengetrokken zinnen, zoals in (8a) en in spreektaalconstructies, zoals in (8b) (Devos et al. 1992:19).

8a Ik wil wel, maar \varnothing kan nu niet.

8b (wil) \varnothing nog een kopje?

Bovenstaande is samengevat in tabel 6. Hierbij worden eerst de grammaticale termen gebruikt en vervolgens echte zinnen als voorbeeld.

	<i>Voorveld</i>	pool 1	<i>Middenveld</i>	pool 2	<i>Achternveld</i>
NL	S	PV	O_1/O_2	-	-
	<i>Jan</i>	<i>schrijft</i>	<i>een brief aan mij</i>	-	-
	<i>Hij</i>	<i>schrijft</i>	<i>een brief aan mij</i>	-	-
IT	S	PV	-	-	O_1 / O_2
	<i>Gianni</i>	<i>scrive</i>	-	-	<i>una lettera a me</i>
	<i>'Lui' of \varnothing</i>	<i>scrive</i>	-	-	<i>una lettera a me</i>

Tabel 6. Neutrale zin. O_1 staat voor het eerste object en O_2 voor het tweede object.

3.2.3 Bijzinnen

De Nederlandse bijzin verschilt allereerst van de neutrale zin in de plaatsing van de persoonsvorm. Deze wordt naar achteren in de zin verplaatst, op de plaats van *V*, samen met een eventueel ander werkwoord. In het Italiaans hebben de bijzin en hoofdzin dezelfde volgorde van zinsdelen (Devos et al. 1992:198; Moretti 1992:435). In het Italiaans komen de objecten daarom achter de persoonsvorm en in het Nederlands ervoor.

	<i>Voorveld</i>	pool 1	<i>Middenveld</i>	pool 2	<i>Achternveld</i>
NL	Voegwoord S	-	$O_1 O_2$	PV	-
	<i>...dat Jan</i>	-	<i>een brief aan mij</i>	<i>schrijft</i>	-
IT	Voegwoord S	PV	-	-	$O_1 O_2$
	<i>...che Gianni</i>	<i>scrive</i>	-	-	<i>una lettera a me</i>

Tabel 7. Volgorde van een afhankelijke zin.

3.2.4 Vooropplaatsing

Eén van de mogelijke alternatieve zinspatronen is de *vooropplaatsing*. Vooropplaatsing kan worden gebruikt om nadruk te geven aan een bepaald zinsdeel, zoals een object, een complement of een bepaling (Moretti 1992:332, 410). Dat zinsdeel wordt dan naar de positie vóór de PV verplaatst. In het Nederlands is vooropplaatsing ook gebruikelijk om de zin te laten beginnen met datgene wat als bekend wordt verondersteld (wat vaak in de voorgaande zin al is genoemd). Een ander zinsdeel dan het subject als bekend wordt verondersteld (Devos et al. 1992:175).

Er is echter een regel dat er maar één zinsdeel vóór de PV mag staan, de zogenaamde *verb-second*-regel. Als er een zinsdeel verplaatst naar het voorveld voor nadruk, wordt deze regel geschonden. Dit zinsdeel staat dan namelijk samen met het subject vóór de PV. Om die reden wordt het subject verplaatst naar het middenveld (Devos et al. 1992:175).

In het Italiaans kan, net als in het Nederlands, de volgorde van zinsdelen veranderen als op één van de zinsdelen extra nadruk gelegd wordt. Een bepaling of een object wordt dan in het voorveld geplaatst. In het Italiaans is er echter geen *verb-second*-regel, dus blijft het subject ook in het voorveld staan. In tabel 4 zijn de volgordes weergegeven bij vooropplaatsing van een bepaling of een object (Moretti 1992:332, 337, 410).

	Voorveld	pool 1	Middenveld	pool 2	Achterveld
NL	Bepaling	PV	S O₁ O₂	-	-
	Nu	schrijft	Jan een brief aan mij	-	-
IT	Bepaling S	PV	-	-	O₁ O₂
	Adesso Gianni	scrive	-	-	una lettera a me
NL	O₁	PV	S O₂	-	-
	Een brief	schrijft	Jan aan mij	-	-
IT	O₁ S	PV	-	-	O₂
	Una lettera Gianni	scrive	-	-	a me
NL	O₂	PV	S O₁	-	-
	Aan mij	schrijft	Jan een brief	-	-
IT	O₂ S	PV	-	-	O₁
	A me Gianni	scrive	-	-	una lettera

Tabel 9. Volgorde met voorop geplaatst element.

3.2.5 Hulpwerkwoorden

In het Nederlands bestaat de zinsrelator in de tegenwoordige tijd meestal maar uit één woord. Er kunnen echter hulpwerkwoorden van tijd gebruikt worden om de tijd van een zin te manipuleren (Haeseryn et al. 1997:hs. 2.4.8; Moretti 1992:223-232). In deze gevallen wordt dit hulpwerkwoord vervoegd en wordt het hoofdwkwoord als deelwoord of als infinitiefvorm gebruikt. Dit is zowel in

het Nederlands als het Italiaans een hulpwerkwoord van tijd, zoals *hebben (avere)* of *zijn (essere)*. De passievormen werken op dezelfde manier, maar met de werkwoorden *worden* en *zijn* in het Nederlands en de werkwoorden *andare* of *venire* in het Italiaans (Devos et al. 1992:151; Moretti 1992:206). In constructies met een gemarkeerde tijd wordt het verschil in de positie van de objecten zichtbaar. Deze is er ook in de neutrale volgorde, maar wordt in een zin niet opgemerkt. De reden dat het nu zichtbaar wordt, is dat op de tweede pool een werkwoord wordt ingevoegd.

Bij het gebruik van modale hulpwerkwoorden geldt hetzelfde als bij de andere hulpwerkwoorden: de persoonsvorm (het hulpwerkwoord) komt op de eerste pool te staan en de verbale aanvulling (in dit geval een infinitief) komt op de tweede pool. Zo wordt in het Nederlands wederom een *tangconstructie* gevormd (Devos et al. 1992:8). In het Italiaans heeft dit geen *tangconstructie* tot gevolg vanwege de positie van de objecten in het achterveld. De volgorde van zinsdelen bij een constructie met hulpwerkwoorden van tijd, passiviteit of van modaliteit is weergegeven in tabel 8.

	<i>Voorveld</i>	pool 1	<i>Middenveld</i>	pool 2	<i>Achterveld</i>
NL	S	PV	O₁ O₂	V	-
	<i>Hij</i>	<i>heeft</i>	<i>een brief aan mij</i>	<i>geschreven</i>	-
	<i>Hij</i>	<i>wil</i>	<i>een brief aan mij</i>	<i>schrijven</i>	-
IT	S	PV	-	V	O₁ O₂
	<i>Gianni</i>	<i>ha</i>	-	<i>scritto</i>	<i>una lettera a me</i>
	<i>Gianni</i>	<i>vuole</i>	-	<i>scrivere</i>	<i>una lettera a me</i>

tabel 10. Volgorde met gemarkeerde tijd.

3.2.6 Polariteit

Om een zinsdeel in het Nederlands te ontkennen, wordt een negatie-element (bijvoorbeeld *niet* of *geen*) vóór het betreffende deel geplaatst (Devos 1992:106). Dat is hetzelfde in het Italiaans. Om het gehele predicaat te ontkennen, komt in het Nederlands het woordje *niet* in het middenveld, direct tegen V aan. In het Italiaans staat de ontkenning juist in het voorveld, vóór het werkwoord (Moretti 1992:405).

	<i>Voorveld</i>	pool 1	<i>Middenveld</i>	pool 2	<i>Achterveld</i>
NL	S	PV	O₁ O₂ ontk.	V	-
	<i>Jan</i>	<i>wil</i>	<i>de brief aan mij niet</i>	<i>schrijven</i>	-
IT	S ontk	PV	-	V	O₁ O₂
	<i>Gianni non</i>	<i>vuole</i>	-	<i>scrivere</i>	<i>la lettera a me</i>

Tabel 10. Volgorde met ontkenning NL.

3.3 De contrasten

Uit de contrastieve analyse in blijkt dat allereerst in het Italiaans weglating van het subject gebruikelijk is waar dit in het Nederlands niet mogelijk is. Dit is door Van Velzen (2015a) al opgemerkt, maar niet opgenomen als voorspelling. Daarnaast verschilt de positie van zinsdelen in de neutrale zin (§3.2.2). Dit komt naar voren in bijzinnen, waar de objecten in het Italiaans na de persoonsvorm komen, terwijl ze er in het Nederlands voor staan (zie §3.2.3). Hier voorspelt Van Velzen (2015a) ook moeilijkheden. Ook voor de volgorde bij het gebruik van een verbale aanvulling op een hulpwerkwoord heeft dit verschil echter gevolgen. In het Italiaans blijven de objecten achter de verbale aanvulling staan, terwijl ze er in het Nederlands voor staan (§3.2.5). Daarnaast is de plaats van het werkwoord bij vooropplaatsing van een element in de twee talen verschillend: in het Italiaans blijft het subject voor de persoonsvorm staan, waar deze in het Nederlands omgewisseld worden (§3.2.4). Ook hier voorspelde Van Velzen (2015a) problemen voor de Italiaanstaligen. Ten slotte blijkt uit de analyse dat de plaatsing van het ontkenningselement bij ontkenning van het predicaat in beide talen verschilt. Waar deze in het Italiaans vóór de persoonsvorm staat, komt ze er in het Nederlands na.

De uitgevoerde contrastieve analyse leidt, in combinatie met de besproken theorie (§2) tot een onderzoeksvraag en hypothesen, die in het volgende hoofdstuk op de volgende pagina worden besproken.

4. Onderzoek, hypothesen en methode

Op basis van het theoretisch kader en de uitgevoerde contrastieve analyse, worden in dit hoofdstuk achtereenvolgens de onderzoeksvraag, de hypothesen en de methode gepresenteerd.

4.1 Onderzoeksvraag en hypothesen

Op basis van de uitgevoerde contrastieve analyse in de context van eerder onderzoek van Van Velzen (2015a) en van studies waaruit de rol van de moedertaal in de T2-productie blijkt, kan de volgende onderzoeksvraag worden opgesteld:

Onderzoeksvraag

Wat is de invloed van de verschillen tussen het Italiaans en het Nederlands in de plaatsing van zinsdelen in stellende zinnen op de NT2-productie van Italiaanstaligen?

Als uitgangspunt wordt de traditionele sterke versie van de CA-hypothese genomen, die stelt dat ieder verschil tussen de moedertaal en de doeltaal leidt tot een fout. Op basis van de genoemde contrasten in 3.3 zijn de volgende zes hypothesen opgesteld.

Hypothese 1. Pro-drop

Sprekers zullen voornaamwoordelijke subjecten onterecht weglaten.

-De jongen wordt wakker. ∅ zoekt de kikker. ∅ vindt hem niet.-

Hypothese 2. Bijzinnen

Sprekers zullen objecten in de bijzin na de persoonsvorm plaatsen en niet ervoor.

-De jongen ziet dat de kikker heeft een vrouw.-

Hypothese 3. Vooropplaatsing

Sprekers zullen, bij het vooropplaatsen van een element, deze samen met het subject aan de persoonsvorm vooraf laten gaan.

-Daarna de jongen gaat naar buiten.-

Hypothese 4. Hulpwerkwoorden

Sprekers zullen de objecten altijd foutief na het deelwoord of de infinitiefvorm plaatsen en niet ervoor.

-De mol heeft gebeten de neus van de jongen.-

Hypothese 5. Ontkenning

Sprekers zullen het ontkenningselement tussen het subject en de persoonsvorm plaatsen en niet na de persoonsvorm.

-De jongen niet vindt de kikker.-

4.2 Methode

De opzet van het onderzoek is zo geformuleerd/opgesteld dat de taalproductie van één groep bekeken dient te worden. Transfer kan optreden in zowel productie als receptie (Lado 1957). In deze studie wordt taalproductie onderzocht, omdat dit eenvoudiger te operationaliseren is. Productie is vervolgens onder te verdelen in schriftelijk en mondeling taalgebruik. Een belangrijk verschil tussen beiden is dat bij spreken de *ontvanger* van de boodschap aanwezig is en bij schrijven niet. Er is bij schrijven, mede daarom, vaak meer tijd om de boodschap te formuleren dan bij spreken. Hierdoor is er meer kans dat de spreker grammaticale regels zal toepassen, als hij deze kent. Daarnaast worden regels (ook grammaticaregels) vaak aangeleerd op schrift, zodat ze misschien minder snel worden geassocieerd met spraak. Om deze redenen is er bij schrijven méér kans dat de verwervers de

grammaticaregels toepassen, dus minder kans op transfer. De studie zal zich daarom richten op spraakproductie. Onderstaand volgt een bespreking van de proefpersonen die hiervoor benaderd zijn (§4.2.1), de materialen die gebruikt zijn (§4.2.2) en de gevolgde procedure (§4.2.3).

4.2.1 Proefpersonen

Centraal in de CA-hypothese staat de invloed van de moedertaal in de tweede taal. De proefpersonen zijn daarom in eerste instantie geselecteerd op het spreken van het Italiaans als moedertaal. Uiteindelijk zijn acht proefpersonen gebruikt. Zie tabel 11 voor een overzicht. In verband met anonimiteit zijn de participanten met nummers aangeduid.

	leeftijd	Woonplaats	Verwerving	Andere talen goed (3), gemiddeld (2), matig (1)
1.	25	Ischia, IT	universiteit	Eng (2), Spa (1)
2.	29	Utrecht	cursus	Eng (3), Fra (2), Spa (1)
3.	50	Utrecht	werk en vrouw	Eng (1)
4.	23	Napels, IT	universiteit	Eng (3), Du (2), Fra (2)
5.	32	Uppsala, Zw	universiteit	Eng (3), Zw (3)
6.	56	Utrecht	op werk	Fr (1), Eng (1)
7.	21	Leiden	universiteit	Engels (3), Sp (1)
8.	40	Utrecht	cursus en op werk	Engels (3), Du (3)

Tabel 11. Gegevens van de participanten: leeftijd, woonplaats, type verwerving van Nederlands en beheersing andere talen.

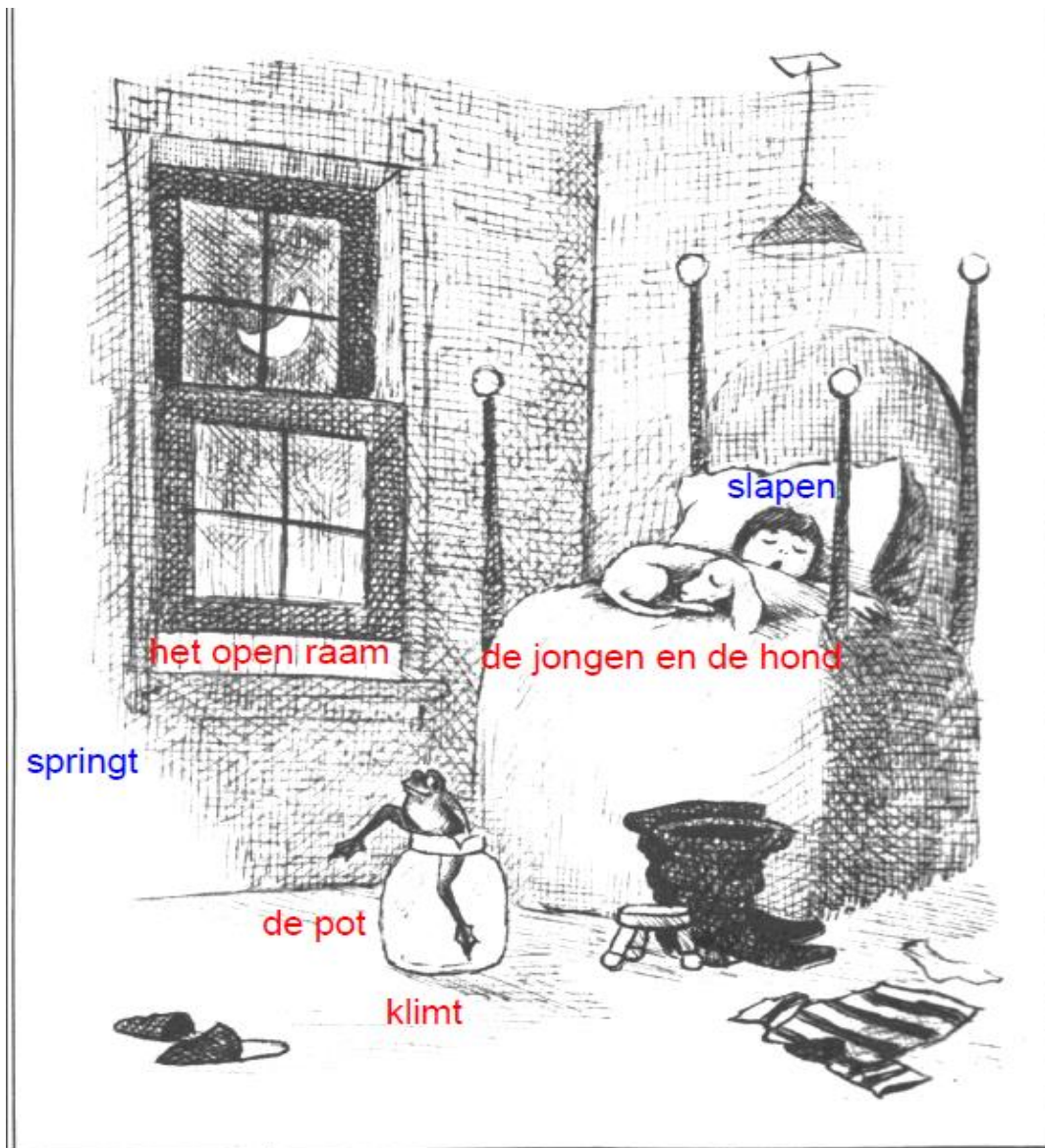
Voor ieder van hen is het Italiaans de moedertaal en allen zijn geboren in Italië. Vier van hen verwierven het Nederlands in Italië op de universiteit of zijn al klaar met de studie. Daarvan is één participant op het moment van interviewen in Zweden en één voor een periode in Nederland. De proefpersonen zijn mede met pragmatische redenen geselecteerd. Daarom zijn niet allen zonder twijfel als beginner te classificeren. De participanten van de universiteit (1, 4, 5 en 7), bijvoorbeeld, hebben allemaal drie jaar NT2-scholing achter de rug met twintig uur studielast per week. Weliswaar heeft ieder van hen op het moment van interviewen een hele tijd geen Nederlands meer gesproken. Ook participant 3 en 8 spreken al een lange tijd Nederlands. Vooral participant 2 en 6 waren, op intuïtie van de onderzoeker, in een beginnend stadium. Gezien de stelling van Vermeer (2010) dat transfer vooral te verwachten is bij beginnende T2-verwervers, zijn de hypothesen wellicht minder sterk van toepassing op de meer gevorderde participanten.

Daarnaast is het van belang te melden dat ieder van de participanten minstens één andere tweede taal beheerst. Rothman (2010) concludeert dat een tweede taal invloed kan hebben op de productie in een andere tweede taal wat betreft woordvolgorde. Hij keek naar Engelse native speakers met het Spaans als tweede taal. Zij ‘transfereerden’ ook het Spaans als tweede taal naar het Portugees. Hammarberg (2001) noemt verschillende factoren die bepalen welk van de twee of meer beheerste talen worden gebruikt in *transfer* en een derde taal. Eén daarvan is de typologische afstand. Hoe dichter de talen bij elkaar liggen, hoe waarschijnlijker transfer is. In dat opzicht is transfer van het Duits en Engels naar het Nederlands waarschijnlijker dan van het Italiaans, of het Frans of het Spaans. Duits en Engels zijn, net als Nederlands, lid van de Germaanse taalfamilie. Italiaans, Frans en Spaans behoren tot de Romaanse taalfamilie (Ethnologue, 2016), een ‘zus’ van het Germaans.

Een andere belangrijke bepalende factor voor de taalkeuze bij transfer, is de taalvaardigheid. Een goed beheerste taal zal sneller gebruikt worden voor transfer dan een minder beheerste taal (Hammarberg, 2001). In dat opzicht is het Italiaans veruit de beste kandidaat voor transfer, aangezien het de moedertaal is van alle participanten. Daarnaast wordt echter ook het Engels door ieder van de participanten beheerst. Zoals te zien in tabel 11, geven twee proefpersonen aan een matige taalvaardigheid in het Engels te hebben, zegt één participant het Engels gemiddeld te beheersen en zijn de andere, naar eigen zeggen, zelfs goed in Engels. Het is daarom niet onwaarschijnlijk dat het Engels in de NT2-productie een rol heeft gespeeld. Hier zal in §5 per hypothese meer aandacht aan worden besteed.

4.2.2 Materialen

De taalproductie is uitgelokt met behulp van een *frog story*, een kinderverhaal, bestaande uit plaatjes met een bijbehorende tekst. Het verhaal, met als titel *Frog, where are you* (Mayer 1969), bestaat uit 30 afbeeldingen. Bij iedere afbeelding is een toelichting van één of twee zinnen in het Engels geformuleerd in een script, te vinden in bijlage II (Saltsoftware). Het script is voor deze scriptie vertaald naar het Nederlands. Daarna zijn vele zinnen anders geformuleerd en zijn er enkele toegevoegd (zie bijlage III). Als de participant van iedere zin de betekenis en de waardes van de zinskenmerken zou onthouden en reproduceren, kan over alle hypothesen iets gezegd worden. Een voorbeeld van een plaatje van het verhaal, is te zien in afbeelding 1.

Afbeelding 1. Voorbeeld van het kikerverhaal met woordverklaring.

Vanwege de verschillende niveaus van taalbeheersing zijn in de plaatjes alle zelfstandig naamwoorden en werkwoordvervoegingen uit het script opgenomen, met uitzondering van koppelwerkwoorden en modale werkwoorden. De zelfstandig naamwoorden in het rood en de werkwoordvervoegingen in het blauw.

4.2.3 Procedure

De interviews zijn op verschillende dagen uitgevoerd op verschillende plaatsen. Voor vier van de acht participanten werd gebruik gemaakt van skype, omdat zij niet in Nederland waren. De andere vier proefpersonen zijn op verschillende plekken geïnterviewd: in het restaurant waar zij werken of in de bibliotheek. Vóór het vertellen van de *frog story* werd een kort gesprek gevoerd waarin werd gevraagd naar de leeftijd, woonplaats, het moment waarop begonnen is met de verwerving van het

Nederlands, de manier van verwerving van het Nederlands en ten slotte de andere talen die de participant in meer of mindere mate beheerst. Dit is zo veel mogelijk in het Italiaans of Nederlands gedaan. De taal die recentelijk gesproken is, heeft immers meer kans om invloed uit te oefenen op de T2-productie (Hammarberg, 2001). Enkele keren zijn de vragen naar de gegevens van de participanten ook achteraf schriftelijk gesteld.

Bij de *frog story* is eerst de bedoeling aan de participant uitgelegd: de plaatjes worden bekeken en de onderzoeker leest daarbij de Nederlandse tekst voor. Ook de uitleg gebeurde in het Nederlands of, wanneer de participant het Nederlands maar weinig beheerste, Italiaans. Vervolgens wordt het verhaal voor een tweede keer bekeken en is het de beurt aan de participant om bij ieder plaatje een beschrijving van de gebeurtenissen te geven. De woorden in het plaatje dienen daarbij als hulpmiddel, maar hoeven niet allemaal gebruikt te worden. De proefpersonen werd gevraagd om het verhaal in eigen woorden na te vertellen en daarbij minimaal één complete zin te maken per afbeelding. Met toestemming van de participanten is hun vertelling van het verhaal opgenomen met een opnameapparaat (Boss Micro BR), zodat een bestand van MP3-formaat op de computer kon worden geanalyseerd.

5. Resultaten en discussie

De resultaten van het onderzoek worden in dit hoofdstuk per hypothese gepresenteerd, nadat eerst kort wordt uitgelegd hoe de data zijn verwerkt.

5.1 Verwerking van de verzamelde data

Allereerst zijn de opnamen getranscribeerd, zonder aandacht voor de fonologie. Dat betekent dat steeds correct gespelde Nederlandse woorden gemaakt zijn. Als op de opname een enkele keer niet duidelijk was welk woord of welke uitgangsvorm uitgesproken werd, is gekozen voor dat woord of die vorm die op basis van de context het meest waarschijnlijk is. Van iedere uiting is bekeken of ze relevant is voor één van de hypothesen. Voor de relevante uitingen is vervolgens bekeken welke uitingen 1) een bevestiging zijn voor de hypothese, welke uitingen 2) correct Nederlands zijn en daarmee de hypothese ontkrachten en welke uitingen de 3) hypothese ontkrachten door een constructie te maken die niet Nederlands en ook niet Italiaans is. (zie bijlage III voor een voorbeeld). Om dit te bepalen is voor iedere uiting bepaald wat de grammaticale functies van de afzonderlijke zinsdelen zijn, op basis van de vermoede bedoelde betekenis en de theorie over grammaticale functies zoals besproken in §3.1.1. Soms was de betekenis van een uiting onduidelijk door een fout (zie *in* in (9a)). In deze gevallen is de zin op basis van waarschijnlijkheid veranderd (zie *het* in (9b)).

- 9a Maar is hol zit een uil
 9b Maar **in het** hol zit een uil
 10 de hond in de één pot...in de pot vast his hoofd, hoefd

Andere keren was een element weggelaten dat er wel had moeten zijn, zoals *het* in (8b). In deze gevallen is het element toegevoegd. Bij de weglating van het subject is dit niet gedaan, omdat dit juist relevant is voor hypothese 1. Woorden uit een andere taal, zoals het Engels of Italiaans zijn schuin gedrukt. Ten slotte waren enkele zinnen in het geheel onbegrijpelijk en daarom weggelaten uit de analyse, zoals de zin in (10). Een voorbeeld van een transcript is bijgevoegd in bijlage IV. Hieronder zullen de resultaten per hypothese besproken worden.

In de volgende paragrafen zullen de resultaten besproken worden en direct worden voorzien van mogelijke verklaringen in verband met de theorie, zoals besproken in §2.

5.2 Pro-drop

1. sprekers zullen voornaamwoordelijke subjecten weglaten		
	<i>Absoluut</i>	<i>percentage</i>
Totaal	156	100
Bevestiging	41	26
Ontkrachting	96	74

Tabel 11. Resultaten voor hypothese 1.

De resultaten voor de eerste hypothese zijn bovenstaand gegeven in tabel 11. Het grootste deel van de relevante uitingen, 74 procent, heeft een Nederlandse volgorde en sluit zodoende niet aan bij de hypothese. Een mogelijke verklaring voor deze resultaten is beheersing van de Nederlandse grammatica op dit gebied. In dat geval is te verwachten dat participanten met een hogere beheersing van grammatica in het algemeen beter zullen presteren. De beheersing van grammatica is echter in dit onderzoek niet gemeten. Daarom kan in dit verband worden gekeken naar NT2-scholing. Er wordt daarbij vanuit gegaan dat de regels in dit onderzoek in de cursussen van de participanten expliciet aan bod zijn gekomen. De participanten met NT2-scholing vertonen inderdaad een lager percentage *pro-drop*fouten dan participanten zonder NT2-scholing (participant 3 en participant 6). Een andere mogelijke verklaring is de invloed van het Engels (onder de tweede talen het meest waarschijnlijk, zie §4.2.1). Het Engels kent geen *pro-drop* (White, 1985). Deze transfer is aan de oppervlakte niet te onderscheiden van toepassing van kennis van de regel in het Nederlands, omdat de talen overeenkomen. Het is, met andere woorden, *positieve transfer*. Deze mogelijkheid wordt niet

uitgesloten, aangezien de participanten met een grotere beheersing van het Engels ook een lager percentage *pro-drop* fouten vertonen. Dit zijn echter dezelfde participanten die NT2-scholing in het Nederlands hebben ontvangen, waardoor zowel de factor van grammaticale kennis van het Nederlands als de factor van transfer uit het Engels een verklaring van de resultaten kunnen geven.

In de overige 26 procent van de relevante uitingen wordt het subject onterecht weggelaten. Zie tabel 12 voor een voorbeeld van zo'n zin, waarin *pro-drop* wordt toegepast.

	Voorveld	pool 1	Middenveld	pool 2	Achterveld
NT2	<i>Adv. Compl.</i>	<i>PV</i>	<i>S Bepaling</i>	-	-
	<i>In deze kamertje</i>	<i>woont</i>	<i>∅ met een hond samen</i>	-	-
NL	<i>Adv. Compl.</i>	<i>PV</i>	<i>S Bepaling</i>	-	-
	<i>In deze kamertje</i>	<i>woont</i>	<i>hij met een hond samen</i>	-	-

Tabel 12. Voorbeeld van een uiting die hypothese 1 bevestigt.

De bevestigende resultaten wijzen in eerste instantie op transfer uit het Italiaans en aanname van de CA-hypothese. Een mogelijke alternatieve verklaring is dat de weglating van pronominale subjecten een stadium in de verwerving van het Nederlands in het algemeen is. Zo observeren Wexler et al. (2004) dat Nederlandse kinderen ook subjecten weglaten. Dit wordt echter in verband gebracht met het niet vervoegen van het werkwoord. Uit de huidige resultaten blijkt dat, wanneer het subject wordt weggelaten, het werkwoord meestal wel vervoegd wordt.⁷ Dit pleit tegen de weglating als stadium in de verwerving van het Nederlands. Een tweede alternatieve verklaring is dat de weglating van voornaamwoordelijke subjecten een kenmerk is van tweedetaalverwerving in het algemeen. In vorige studies is echter gebleken dat de weglating van voornaamwoordelijke subjecten niet hetzelfde is in alle talen. White (1985) vindt bijvoorbeeld dat sprekers van het Spaans (waarin *pro-drop* geldt) Engelse zinnen met *pro-drop* vaker onterecht accepteerden als grammaticaal dan Franse leerders van het Engels.

5.3 Bijzinnen

2. Sprekers zullen objecten in de bijzin na de persoonsvorm plaatsen en niet ervoor.	
	<i>absoluut</i> <i>percentage</i>

⁷ In 34 van de 41 gevallen was het werkwoord vervoegd. In één geval was het werkwoord niet vervoegd en in de overige zes gevallen is onduidelijk of een meervoudsvorm of de infinitiefvorm gebruikt wordt, aangezien deze aan de oppervlakte hetzelfde zijn.

Totaal	36	100
Bevestiging	15	42
Ontkrachting	21	58

Tabel 13. Resultaten voor hypothese 2.

Voor de tweede hypothese zijn aanzienlijk minder data dan voor de eerste, zoals te zien in tabel 13. Ook gaat het grootste deel van de relevante uitingen in tegen de gestelde hypothese. Opnieuw lijken de resultaten samen te hangen met NT2-scholing, en daarmee expliciete kennis van grammaticaregels, zoals wordt aangenomen. De participanten zonder NT2-scholing vertonen het hoogste foutenpercentage.

42 procent van de relevante zinnen kwam overeen met de hypothese. Zie tabel 12 voor een voorbeeld van zo'n geval.

	Voorveld	pool 1	Middenveld	pool 2	Achterveld
NT2	Voegwoord S	PV	O	-	-
	omdat zij	heeft	kickers	-	-
NL	Voegwoord S	-	O	PV	-
	omdat zij	-	kickers	heeft	-

Tabel 14. Voorbeeld van een uiting die hypothese 2 bevestigt.

De uitingen zoals in tabel 14 wijzen in eerste instantie op transfer uit het Italiaans en aanname van de CA-hypothese. Een andere mogelijke verklaring voor de uitingen zoals in tabel 14 is transfer vanuit het Engels. In het Engels komt het werkwoord immers in zowel de hoofd- als bijzin op de tweede plaats (Devos et al. 1992:198). Deze verklaring wordt echter tegengesproken door het feit dat de proefpersonen die het Engels maar matig beheersen, relatief juist meer fouten maken dan de andere participanten. Een andere verklaring is overgeneralisatie van de volgorde in Nederlandse hoofdzinnen als stadium van de verwerving van het Nederlands. Dit wordt echter tegengesproken door de observatie van Wijnen & Verrips (1998:18) dat kinderen die het Nederlands verwerven dergelijke fouten niet maken. Ook overgeneralisatie die specifiek optreedt bij NT2-verwervers lijkt niet waarschijnlijk, gezien het relatief lage foutpercentage van Turken (Jansen et al., 1981).

5.4 Vooropplaatsing

3. Sprekers zullen, bij het vooropplaatsen van een element, deze samen met het subject aan de persoonsvorm vooraf laten

gaan.		
	<i>absoluut</i>	<i>percentage</i>
Totaal	63	100
Bevestiging	16	26
Ontkrachting	47	74

Tabel 15. Resultaten bij hypothese 3.

Zoals te zien in tabel 15, komen de meeste relevante uitingen niet tegemoet aan de hypothese, door een correcte Nederlandse volgorde. Dat wil zeggen, bij vooropplaatsing van een element dat niet het subject is, wordt meestal wel de *verb-second* regel toegepast. De participanten die het hoogste percentage aan fouten vertonen, zijn in dit geval studenten met universitaire NT2-scholing in het Nederlands, terwijl participant 3, zonder NT2-scholing, één van de laagste foutpercentages vertoont. Dit lijkt de mate van grammaticale kennis als verklarende factor tegen te spreken. Een mogelijke andere verklaring van de resultaten is de algemene taalvaardigheid, die niet gemeten is.

26 procent van de relevante uitingen bevestigt de hypothese. Een voorbeeld van zo'n uiting is gegeven in tabel 16.

	<i>Voorveld</i>	pool 1	<i>Middenveld</i>	pool 2	<i>Achterveld</i>
NT2	<i>Bepaling S</i>	<i>PV</i>	<i>O</i>	-	-
	<i>ondertussen de jongen</i>	<i>vindt</i>	<i>een boom</i>	-	-
NL	<i>Bepaling</i>	<i>PV S</i>	<i>O</i>	-	-
	<i>ondertussen</i>	<i>vindt de jongen</i>	<i>een boom</i>	-	-

Tabel 16. Voorbeeld van een uiting die hypothese 3 bevestigt.

In eerste instantie wijzen de uitingen zoals in tabel 16 op transfer uit het Italiaans en aanname van de CA-hypothese. Een eerste alternatieve verklaring is transfer vanuit het Engels, aangezien het Engels geen *verb-second* kent (Devos et al. 1992:176). Dit wordt echter niet bevestigd door de verschillen tussen de participanten. Zo maken enkele participanten die het Engels relatief goed beheersen juist relatief veel fouten en een proefpersoon die het Engels maar matig beheerst juist relatief weinig fouten. Een tweede alternatieve verklaring is dat inversie-fouten horen bij een stadium in de NT2-verwerving. In dit verband is Hulstijn (1984) informatief. Hij onderzocht de plaatsing van het werkwoord bij semi-spontane productie van constructies met vooropplaatsing. 16 Engelstalige proefpersonen en 16 proefpersonen van verschillende andere moedertalen namen deel. Allen maakten echter veel fouten, zonder significant effect voor de moedertaal. Dit lijkt te pleiten voor de

inversie-fouten als stadium dat bij de NT2-verwerving hoort. Het is echter ook mogelijk dat voor ieder van deze talen transfer optreedt aangezien alle proefpersonen in Hulstijn (1984) een moedertaal zonder inversie hebben.⁸

5.5 Hulpwerkwoorden

4. Sprekers zullen de objecten altijd foutief na het deelwoord of de infinitiefvorm plaatsen		
	<i>absoluut</i>	<i>percentage</i>
Totaal	28	100
Bevestiging	1	4
Ontkrachting	24	86
Anders	3	10

Tabel 17. Resultaten bij hypothese 4. Relevante constructies die zowel in het Italiaans als in het Nederlands niet voorkomen zijn weergegeven in de onderste regel.

Voor de vierde hypothese dient gezegd te worden dat het aantal relevante constructies zeer laag is (zie tabel 17). Eén proefpersoon heeft zelfs helemaal geen gebruik gemaakt van hulpwerkwoorden. Veruit het grootste deel van de relevante uitingen voor de vierde hypothese vertoont de correcte Nederlandse volgorde. Dit is mogelijk te verklaren vanuit kennis van de grammaticale regels, hoewel één participant zonder NT2-scholing hierin ook een goede beheersing toont. Transfer uit het Italiaans lijkt niet op te treden. Ook transfer uit het Engels zou leiden tot fouten en treedt dus niet op.

5.6 Ontkenning

3. Sprekers zullen, bij het vooropplaatsen van een element, deze samen met het subject aan de persoonsvorm vooraf laten gaan.		
	<i>absoluut</i>	<i>percentage</i>
Totaal	13	100
Bevestiging	0	0
Ontkrachting	9	69
Anders	4	31

⁸ Het gaat om Engels, Frans, Spaans, Italiaans, Portugees, Grieks, Turks, Hebreeuws, Indonesisch en Japans.

Tabel 18. Resultaten bij hypothese 5. Relevante constructies die zowel in het Italiaans als in het Nederlands niet voorkomen zijn weergegeven in de onderste regel.

Net als van hulpwerkwoorden, is er niet veel gebruik gemaakt van ontkenning (zie tabel 18). Waar wel ontkenning gebruikt werd, gebeurde dit meestal op de correcte manier. Dit wijst op beheersing van de Nederlandse ontkenningsconstructie. Geen enkele keer wordt de voorspelde volgorde gebruikt. Wel gebruiken twee participanten andere volgordes. Drie van de vier alternatieve volgordes volgden het patroon zoals in tabel 19.

	Voorveld	pool 1	Middenveld	pool 2	Achternveld
NT2	S	PV	ontk. O ₁	-	-
	zij	vinden	niet de kikker	-	-
NL	S	PV	O ₁ ontk.	-	-
	Zij	vinden	de kikker niet	-	-

Tabel 19. Voorbeeld van een zin met ontkenning, met een volgorde die zowel in het Nederlands als in het Italiaans niet voorkomt.

Het ontkenningselement staat niet tussen het subject en de persoonsvorm, wat de Italiaanse volgorde zou zijn. Het staat echter ook niet na het object, zoals in het Nederlands.

6. Conclusie

In de resultaten rondom *pro-drop*, bijzinnen en vooropplaatsing komen de voorspellingen van de CA-hypothese over fouten deels uit. Enkele andere mogelijke verklaringen van de gemaakte fouten blijken bovendien onwaarschijnlijk. Bij vooropplaatsing echter, zouden de fouten ook verklaart kunnen worden vanuit de universele taalverwervingshypothese.

In het algemeen worden bijna geen fouten gemaakt die afwijken van de voorspelde fouten. Het grootste deel van de uitingen voor alle hypothesen is correct Nederlands. De resultaten met betrekking tot hulpwerkwoorden en negatie laat zelfs bijna helemaal geen fouten zien. Dit is niet zonder meer een signaal voor afwijzing van de CA-hypothese. Er moet rekening gehouden worden met de beheersing van de participanten, die niet zonder twijfel 'beginners' zijn, het stadium waarin transfer vooral optreedt. Het is goed mogelijk dat de participanten in een eerder stadium meer transfer hebben vertoond. Terwijl NT2-beheersing niet gemeten is, lijken de resultaten wel grotendeels samen te hangen met NT2-scholing. NT2-scholing kan in verband met deze grammaticale thema's invloed hebben door het bewust aanleren van regels door uitleg, correctie en bevestiging. Wellicht is de bewuste kennis van een regel een verklarende factor voor de verschillen tussen participanten. Correcte uitingen van voornaamwoordelijke subjecten (ontkrachtingen van hypothese

1), kunnen zelfs aanwijzing zijn voor transfer. Dat wil zeggen, positieve transfer vanuit het Engels. Dit past niet binnen de vroege versie van de CA-hypothese, die alleen ingaat op de moedertaal als bron van invloed. Het is wel te verklaren vanuit een nieuwer begrip van transfer, waarin ook tweede talen een bron van invloed kunnen zijn, zoals voorgesteld door o.a. Hammarberg (2001).

De CA-hypothese heeft kortom voorspellende waarde voor een deel van de resultaten. Het voorspelt de fouten die gemaakt worden door weglating van voornaamwoordelijke subjecten, de plaatsing van het werkwoord in bijzinnen en de weglating van inversie bij vooropplaatsing. Andere mogelijke verklaringen lijken, met uitzondering van vooropplaatsing, onwaarschijnlijk. De vele correcte uitingen zijn niet zonder meer ontkrachten van de hypothese en in het geval van de uiting van voornaamwoordelijke subjecten zelfs mogelijk bevestiging van een ruimere versie van de CA-hypothese.

7. Aanbevelingen

Allereerst is het aan te bevelen om in het vervolg de participanten structureel te bevragen naar taalfactoren, zoals bewuste kennis van een regel en hen te testen op hun taalbeheersing in het Nederlands. Dit zou kunnen bevestigen dat expliciete regelkennis en taalbeheersing bepalende factoren zijn voor de mate van transfer. Met meer data zou bovendien met een statistische analyse kunnen worden bekeken of deze factoren een significante invloed hebben. Daarnaast is het aan te bevelen om hetzelfde onderzoek nogmaals met moedertaalsprekers van andere talen uit te voeren. Als deze talen afwijken van het Italiaans op de grammaticale punten die in deze scriptie centraal stonden, kan de *universele taalverwervingshypothese* mogelijk worden uitgesloten.

Ook verdient het de aandacht dat er op het gebied van *pro-drop*, bijzinnen en vooropplaatsing wel transfer optreedt, maar bij het gebruik van hulpwerkwoorden en negatie niet. Als dit met NT2-sprekers met bijvoorbeeld het Spaans als moedertaal (dat in de grammatica lijkt op het Italiaans) ook het geval is, kan dit iets zeggen over een verschil tussen de grammaticale fenomenen. Hetzelfde geldt voor transfer op deze gebieden bij Italiaanstalige en Spaanstalige verwervers van bijvoorbeeld het Engels of het Duits.

Ten slotte kan worden bekeken wat het patroon is van transfer bij andere type zinnen, zoals vraagzinnen. Startpunt hiervan kan opnieuw de contrastieve analyse van Van Velzen (2015a) zijn, die ook hier moeilijkheden voorspelt.

8. Bibliografie

Appel, R., & Vermeer, A. (1994). *Tweede-taalverwerving en tweede-taalonderwijs*. Bussum: Coutinho.

Altena, N. & A. van Dijk (1980). Turkse en Marokkaanse kinderen vertellen verhaaltjes in het Nederlands. Hun taalgebruik na acht maanden op een Nederlandse school. in R. Appel, e.a. (red.). *Taalproblemen van buitenlandse arbeiders en hun kinderen*. Muiderberg: Coutinho.

Bakker, de, K. M. A. (2012). *NT2-wijzer voor het Turks: Een handleiding voor NT2-docenten*. Utrecht: Universiteit Utrecht.

Bloomfield, L. (1933). *Language*. Chicago: University of Chicago Press.

Chomsky, N. (1965). *Aspects of the theory of syntax*. Cambridge, Mass: MIT Press.

Craats, van de, I., Corver, N. & Van Hout, R. (1998) 'De wet van behoud van structuur: verwerving van de possessief in een tweede taal'. *Toegepaste Taalwetenschap*, 58, 137-147.

Craats, I. van de & A. Kerkhoff (2001). Tweede taal en moedertaal bij laagopgeleiden. *Toegepaste Taalwetenschap in Artikelen*, 64, 129-136.

Devos, F., De Muynck, R., & Martens, L. (1992). *Nederlands, Frans, Engels in contrast: deel 2: de zin*. Leuven: Peeters NV.

Duinhoven, A. M. (1994). Over modaliteit gesproken. *Nieuwe Taalgids*, 87, 30-56.

Dulay, H. C., & Burt, M. K. (1973). Should we teach children syntax?. *Language learning*, 23(2), 245-258.

Ellis, R. (1985). *Understanding Second Language acquisition*. Oxford: Oxford University Press.

Fries, C. C. (1945). *Teaching and learning English as a Foreign Language*. Michigan: University of Michigan Press.

Haeseryn, W., K. Romijn, G. Geerts, J. de Rooij & M.C. van den Toorn (1997). *Algemene Nederlandse Spraakkunst*. Groningen/Deurne: Martinus Nijhoff uitgevers/Wolters Plantyn. Tweede, geheel herziene druk. Geraadpleegd via: <http://ans.ruhosting.nl/e-ans/index.html>

Hammarberg, B. (2001). Roles of L1 and L2 in L3 production and acquisition. In: Cenoz, J., Hufeisen, B., & Jessner, U. (Eds.). (2001). *Cross-linguistic influence in third language acquisition: Psycholinguistic perspectives* (Vol. 31). Multilingual Matters, 21-40.

Heijden, E. M. R. van der (2000). Contrastieve grammatica's: Enkele overwegingen bij hun functie voor het taalverwervingsonderwijs Nederlands. *Neerlandica extra muros*, 38(2), 21-32.

Hulstijn, Jan H (1984). Difficulties in the acquisition of two word order rules by adult learners of Dutch. in R. Andersen (Red.) *Second Languages, a cross-linguistic perspective* (61-73). Rowley: Newbury House Publishers.

Jansen, B., Lalleman, J., & Muysken, P. (1981). The alternation hypothesis: Acquisition of Dutch word order by Turkish and Moroccan foreign workers. *Language Learning*, 31(2), 315-336.

Lado, R. (1957). *Linguistics Across Cultures: Applied Linguistics for Language Teachers*. Michigan: University of Michigan Press.

Mayer, M. (1969). *Frog, where are you?*. New York: Dial Press.

Moretti, G. B. (1992). *L'Italiano come seconda lingua*. Perugia: Guerra.

Putte, van der, D. (2012). *Het Marokkaans-Arabisch onder de loep, een hulpmiddel voor NT2-docenten*. Utrecht: Universiteit Utrecht.

Rothman, J. (2010). On the typological economy of syntactic transfer: Word order and relative clause high/low attachment preference in L3 Brazilian Portuguese. *IRAL-International Review of Applied Linguistics in Language Teaching*, 48(2-3), 245-273.

Skinner, B.F. (1938). *Behavior of Organisms*. New York: Appleton-Century-Crofts.

Skinner, B. F. (1957). *Verbal behavior*. New York: Appleton-Century-Crofts.

Van de Craats, I., Corver, N., & van Hout, R. W. N. M. (1998). De wet van behoud van structuur. Verwerving van de possessief in een tweede taal. *Toegepaste Taalwetenschap in Artikelen*, 58(1), 137-147.

Velzen, van, M. V. (2015a). *Nederlands verwerven met het Italiaans als moedertaal. Masterscriptie*. Utrecht: Universiteit Utrecht.

Velzen, van, M.V. (2015b). *Nederlands verwerven met het Italiaans als moedertaal. Docentenhandleiding*. Utrecht: Universiteit Utrecht.

Vermeer, A. (2010) *De context van tweedetaalverwerving en tweedetaalverwerven*. in: Bossers, Bart, Folkert Kuiken, and A. Vermeer. *Handboek Nederlands als tweede taal in het volwassenenonderwijs*. Bussum: Coutinho.

Wardhaugh, R. (1970). The contrastive analysis hypothesis. *TESOL quarterly*, 123-130.

Wexler, K., Schaeffer, J., & Bol, G. (2004). Verbal syntax and morphology in typically developing Dutch children and children with SLI: How developmental data can play an important role in morphological theory. *Syntax*, 7(2), 148-198.

White, L. (1985). The "pro-drop parameter" in adult second language acquisition. *Language learning*, 35(1), 47-61.

Wijnen, F., & Verrips, M. (1998). The acquisition of Dutch syntax. *Pragmatics and beyond new series*, 223-300.

Digitale bronnen

Centraal bureau voor de statistiek (2016). Bevolking; geslacht, leeftijd en nationaliteit op 1 januari. <http://statline.cbs.nl/>

Saltsoftware (2016). Frog, Where Are You, English script. <http://saltsoftware.com/resources/elicaids/frogstories>

Bijlage I Script van *Frog, where are you*

Frog Where Are You?

1 There once was a boy who had a dog and a pet frog. He kept the frog in a large jar in his bedroom.

2 One night while he and his dog were sleeping, the frog climbed out of the jar. He jumped out of an open window.

3 When the boy and the dog woke up the next morning, they saw that the jar was empty.

4 The boy looked everywhere for the frog. The dog looked for the frog too. When the dog tried to look in the jar, he got his head stuck.

5 The boy called out the open window, "Frog, where are you?" The dog leaned out the window with the jar still stuck on his head.

6 The jar was so heavy that the dog fell out of the window headfirst!

7 The boy picked up the dog to make sure he was ok. The dog wasn't hurt but the jar was smashed.

8 - 9 The boy and the dog looked outside for the frog. The boy called for the frog.

10 He called down a hole in the ground while the dog barked at some bees in a beehive.

11 A gopher popped out of the hole and bit the boy right on his nose. Meanwhile, the dog was still bothering the bees, jumping up on the tree and barking at them.

12 The beehive fell down and all of the bees flew out. The bees were angry at the dog for ruining their home.

13 The boy wasn't paying any attention to the dog. He had noticed a large hole in a tree. So he climbed up the tree and called down the hole.

14 All of a sudden an owl swooped out of the hole and knocked the boy to the ground.

15 The dog ran past the boy as fast as he could because the bees were chasing him.

16 The owl chased the boy all the way to a large rock.

17 The boy climbed up on the rock and called again for his frog. He held onto some branches so he wouldn't fall.

18 But the branches weren't really branches! They were deer antlers. The deer picked up the boy on his head.

19 The deer started running with the boy still on his head. The dog ran along too. They were getting close to a cliff.

20 - 21 The deer stopped suddenly and the boy and the dog fell over the edge of the cliff.

22 There was a pond below the cliff. They landed with a splash right on top of one another.

23 They heard a familiar sound.

24 The boy told the dog to be very quiet.

25 They crept up and looked behind a big log.

26 There they found the boy's pet frog. He had a mother frog with him.

27 They had some baby frogs and one of them jumped toward the boy.

28-29 The baby frog liked the boy and wanted to be his new pet. The boy and the dog were happy to have a new pet frog to take home. As they walked away the boy waved and said "goodbye" to his old frog and his family.

Bijlage II

1. Dit is het verhaal over de jongen die een hond en een kikker heeft.
Hij bewaart de kikker in een grote pot in zijn slaapkamer.
2. Op één nacht slapen de jongen en de hond. De kikker wil niet in de slaapkamer blijven.
Dus ontsnapt hij uit de pot. Hij springt uit het open raam.
3. De volgende ochtend worden de jongen en de hond wakker. Ze zien dat de pot leeg is.
4. Ze zoeken de kikker. De jongen zoekt hem in een laars. De hond zoekt in de pot. Hij doet zijn hoofd in de pot. Maar zijn hoofd is te groot. Dus, hij kan niet meer uit de pot komen.
5. Dan roept de jongen uit het open raam: kikker, waar ben je?
De hond leunt uit het raam met de pot nog steeds op zijn hoofd.
6. De pot is zo zwaar dat de hond een val maakt.
7. De jongen pakt de hond en ziet dat hij geen pijn heeft. Maar de pot is gebroken.
8. Dan zoeken de jongen en de hond de kikker ook buiten. de jongen roept de kikker.
Ondertussen zoekt de hond het geluid van de kikker.
9. Ze vinden de kikker niet.
10. Dan ziet de jongen een hol in de grond, terwijl de hond een bijenkorf ziet. Terwijl de jongen de kikker roept in het hol, blaft de hond naar de bijen.
11. Plotseling komt er een mol uit het hol. Hij heeft de neus van de jongen gebeten.
Ondertussen wil de hond de bijen pakken. Hij blaft naar de bijenkorf.
12. Dan valt de bijenkorf naar beneden en vliegen de bijen weg. De hond heeft de bijenkorf kapot gemaakt. Daarom zijn de bijen boos.
13. De jongen wil nog steeds de kikker vinden. Hij ziet een boom met een groot gat. Hij klimt in een tak en hij roept in het gat.
14. Plotseling komt een uil het gat. Daardoor maakt de jongen een val.
15. De hond rent heel snel langs de jongen, omdat de bijen hem achtervolgen.
16. De uil kan de jongen achtervolgen tot aan een grote steen.
17. De jongen klimt op de steen. Hij roept opnieuw zijn kikker. Hij pakt een paar takken, want hij wil geen val maken.
18. Maar de takken zijn geen echte takken. Het is hoofd van een hert. Het hert pakt de jongen op zijn hoofd.
20. Het hert rent met de jongen op zijn hoofd. De hond rent ook mee. Ze komen dichtbij een klif.
21. Plotseling stopt het hert. De jongen en de hond vallen over de rand van de klif.
22. ---
23. Er is een sloot onder de klif. Ze vallen in het water.
24. Dan horen ze een bekend geluid.
25. De jongen zit bij een boomstam. Hij zegt tegen de hond: Je mag geen geluid maken.

26. Ze klimmen op de boomstam en ze kijken achter de boomstam.

27. Daar vinden ze de kikker van de jongen. De kikker heeft ook een vrouw.

28. Ze hebben ook baby-kikkers. Één van de baby-kikkers springt naar de jongen. De baby-kikker vindt de jongen leuk. Hij wil zijn nieuwe kikker zijn.

29. De jongen en de hond zijn blij, want ze hebben de oude kikker gevonden en ze hebben een nieuwe babykikker, die ze een huis kunnen geven. Ze lopen weg. De jongen zwaait en zegt "doei" tegen de oude kikker en zijn familie.. Ze hebben een lange reis gemaakt, maar uiteindelijk kunnen ze blij naar huis.

30,---

Bijlage III Voorbeeldschema categorisering resultaten

Schema participant 2

Hypothese 1 sprekers zullen voornaamwoordelijke subjecten weglaten

V	1. ja roept de kikker
X	1. Het is nacht. 2. En hij springt uit het open raam 3. En ze zijn de pot leeg is 4. hij vindt dat geen pijn heeft 5. Maar zijn vinden de kikker 6. hij roept de kikker

Hypothese 2 sprekers zullen objecten in de bijzin na de persoonsvorm plaatsen en niet ervoor

Hypothese	V	1.
	X	1. (dat) de pot leeg is
	anders	
Niet relev.		1.

Hypothese 3 sprekers zullen, bij het vooropplaatsen van een element, deze samen met het subject aan de persoonsvorm vooraf laten gaan

Hypothese	V	
	X	1. (op de slaapkamer) slapen de jongen en de hond 2. (buiten) roept de jongen
	anders	
Niet relev.		1.

Hypothese 4 sprekers zullen de objecten altijd foutief na het deelwoord of de infinitiefvorm plaatsen

Hypothese	V	1.
	X	1.
	anders	1. de pot gebroken was 2. en erg (?) gebeten de jongen neus, de neus of de jongen
Niet relev.		

Hypothese 5 sprekers zullen de objecten na het infinitieve werkwoord plaatsen en niet ervoor

Hypothese	V	
	X	1.
	anders	
Niet relev.		1.

Hypothese 6: sprekers zullen het ontkenningselement tussen het subject en de persoonsvorm plaatsen en niet na de persoonsvorm

Hypothese	V	
	X	1.

	anders	1. Maar vinden zij niet de kikker 2. de jongen pakt niet de takken
<i>Niet relev.</i>		

Neutrale zin zonder pron.subj.

<ol style="list-style-type: none"> 1. De jongen en de kikker en de hond zijn in een slaapkamer 2. En de kikker is in een pot 3. maar ontsnapt de kikker uit de pot 4. Een ochtend wakker de jong en de hond en de jongen 5. De jongen en de de hond, hond en zoeken het kikker 6. Maar, de jongen pakt een laars 7. de jongen roept de kikker uit het raam 8. de hond leunt, leunt uit het raam 9. het pot zwaar was 10. de hond valt uit de raam 11. De jongen pakt een hond 12. de hond zoekt geluid de kikker 13. De jongen ziet één hol op de grond 14. En de hond blaft (naar de) ehm bijenkord 15. de bijen (vliegen) uit de bijenkorf 16. Een mol uit de grond came, komt 17. En de hond blaft naar eh bijenkorf 18. De bijenkorf valt uit de tree 19. de boom en de bijen vliegen uit de bos 20. de bijenkorf kapot, is kapot 21. De jongen klimt op een tak 22. En (de jongen) roept in de gat 23. Uit de gat een uil komt 24. De jongen valt 25. De hond rent uit het bos 26. De bijen achtervolgen de zijn/hun 27. De uil achtervolgt de jongen til een steen 28. De jongen roept 29. de jongen pakken de takken en 30. maar (de jongen pakt) een hert bij het hoofd 31. Hert rent met de jongen op hais hoefd til een klif en 32. het hert stopt 33. maar de jongen en de hond vallen uit de klif 34. Stopt, oja, (het hert) stopt at de rand 35. Achter de klif een sloot was, een sloot was 36. de jongen en de hond in het water vallen

Andere constructie

1.	(duiding)
----	-----------

Voorbeeldtranscriptie van een interview.

Margherita 2

Like mijn studenten deze zomer, grappig

So, er zijn een hond en een jongen dat hebben een kikker in een pot en ze zijn hem slaapkamer.

die jongen en die hond slapen en het is nacht. de kikker springt over de pot. en, sorry, het is nacht. de kikker springt op die, sorry, op die raam dat is open. *So*, er blijft niet in het slaapkamer.

Die jongen en die hond zijn wakker en zien ochtend dat die pot leeg is, *so* zij zoeken over die slaapkamer.

die hond zoekt vast on de pot en die jongen op de laars.

So, zij roept die kikker *off* de raam. Maar die hond valt. *Because there are two words, so...* maar die hond valt.

So die jongen pakt die hond en die heeft geen pijn, maar die pot gebroken is. Zij zoeken buiten de kikker en zij roept geluid van de kikker en zij zoekt er maar zij kan niet de kikker vinden.

Die jongen zit in een hol en die hond blaft bij een bijenkorf, maar ze kan niet die kikker gevonden.

Een mol heeft de neus van die jongen gebeten. Die hond blaft bij die bijenkorf en de bijenkorf valt en de bijen zijn heel boos en ze vliegen.

en de jongen klimt de boom en hij zoeken de kikker in een tak.

Maar, een uil komt uit deze hol en die jongen maakt een val.

En achtervolgen die hond rent.

En die uil, sorry, die jongen springt over deze steen.

En hij roept de kikker en klimt dies (?) takken, maar er zijn die takken van een hert

en dit hert pakt de jongen over zijn takken.

zo die hert rent met die jongen aan zijn hoofd over deze klif.

en na die hert stopt en die jongen en die hond vallen

en er is een sloot, maar zij vallen in het water

en na zij kunnen bekennen, nee sorry, zij kunnen horen een kikkergeruid bij deze boomstam

en die jongen zegt over die honden dat hij ken (*can?*) geen geluid hebben maken

en zij klimmen die boomstam en zij kijken over en die jongen en hoof (?) (sorry) vinden de kikker en de kikker heeft een vrouw en zij hebben ook baby-kikkers.

na die jongen en die hond komt thuis blij, omdat zij heeft kikkers.

Bijlage IV Alle resultaten, geordend per hypothese

1. sprekers zullen voornaamwoordelijke subjecten weglaten

participant → type uiting ↓	1		2		3		4		5		6		7		8		Totaal	
	abs	%	abs	%	abs	%	abs	%	abs	%	abs	%	abs	%	abs	%	abs	%
Totaal	14	100	7	100	34	100	16	100	4	100	14	100	19	100	29	100	156	100
<i>Bevestiging</i>	1	7	1	17	26	76	1	6	1	25	8	57	0	0	3	11	41	26
<i>Ontkrachting</i>	13	93	6	83	8	24	15	94	3	75	6	43	19	100	26	89	96	74
<i>pro-drop tot.</i>	1	100	1	100	26	100	1	100	1	100	8	100	0	0	3	100	41	100
<i>vervoegd ww.</i>	1	100	1	100	24	92	0	0	1	100	4	50	0	0	3	100	34	83
<i>niet vervoegd</i>	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	12	0	0	0	0	1	2
<i>onduidelijk</i>	0	0	0	0	2	8	1	100	0	0	3	38	0	0	0	0	6	15

2. Sprekers zullen objecten in de bijzin na de persoonsvorm plaatsen en niet ervoor.

participant → type uiting ↓	1		2		3		4		5		6		7		8		Totaal	
	abs	%	abs	%	abs	%	abs	%	abs	%	abs	%	abs	%	abs	%	abs.	%
Totaal	6	100	1	100	9	100	5	100	2	100	3	100	4	100	6	100	36	100
<i>Bevestiging</i>	0	0	0	0	5	55	4	80	1	50	3	100	2	50	0	0	15	42
<i>Ontkrachting</i>	6	100	1	100	4	45	1	20	1	50	0	0	2	50	6	100	21	58

3. Sprekers zullen, bij het vooropplaatsen van een element, deze samen met het subject aan de persoonsvorm vooraf laten gaan.

participant → type uiting ↓	1		2		3		4		5		6		7		8		Totaal	
	abs	%	abs	%	abs	%	abs	%	abs	%	abs	%	abs	%	abs	%	abs	%
Totaal	15	100	2	100	19	100	3	100	4	100	6	100	6	100	8	100	63	100

<i>Bevestiging</i>	0	0	0	0	2	11	3	100	4	100	3	50	3	50	1	13	16	26
<i>Ontkrachting</i>	15	100	2	100	17	89	0	0	0	0	3	50	3	50	7	87	47	74

4. Sprekers zullen de objecten altijd foutief na het deelwoord of de infinitiefvorm plaatsen

participant → type uiting ↓	1		2		3		4		5		6		7		8		Totaal	
	abs	%	abs	%	abs	%	abs	%	abs	%	abs	%	abs	%	abs	%	abs	%
<i>Totaal</i>	4	100	2	100	8	100	4	100	1	100	0	100	5	100	4	100	28	100
<i>Bevestiging</i>	0	0	0	0	0	0	1	25	0	0	0	0	0	0	0	0	1	4
<i>Ontkrachting</i>	4	100	0	0	8	100	3	75	1	100	0	0	4	80	4	100	24	86
<i>Anders</i>	0	0	2	100	0	0	0	0	0	0	0	0	1	20	0	0	3	10

5. Sprekers zullen het ontkenningselement tussen het subject en de persoonsvorm plaatsen en niet na de persoonsvorm en de objecten

participant → type uiting ↓	1		2		3		4		5		6		7		8		Totaal	
	abs	%	abs	%	abs	%	abs	%	abs	%	abs	%	abs	%	abs	%	abs	%
<i>Totaal</i>	2	100	2	100	3	100	3	100	1	100	0	100	2	100	0	100	13	100
<i>Bevestiging</i>	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
<i>Ontkrachting</i>	2	100	0	0	3	100	1	33	1	100	0	0	2	100	0	0	9	69
<i>Anders</i>	0	0	2	100	0	0	2	67	0	0	0	0	0	0	0	0	4	31